ISSN 1392-0456 (Print)
ISSN 2029-7181 (Online)
https://doi.org/10.15823/istorija.2021.124

Istorija / History
2021, t. 121, Nr. 4, p. 97–126 / Vol. 121, No. 4, pp. 97–126, 2021

VYTAUTO
DIDŽIOJO
UNIVERSITETAS
MCMXXII

Laikmečio aktualijos Mato Šalčiaus 1923 metų dienoraštyje

Dr. Arida Riaubienė

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Gedimino pr. 51, LT-01109 Vilnius
El. p. arida.riaubiene@lnb.lt

Anotacija. 1923 m. Matas Šalčius, pavargęs nuo įvairių problemų, penkis mėnesius gydėsi vienoje iš Karaliaučiaus klinikų. Tuo metu jis rašė dienoraštį, kuriame, be asmeninių išgyvenimų, akcentavo Klaipėdos krašto sukilimo reikšmę tarpukario Lietuvos politiniame gyvenime, rašė apie Karaliaučiuje buvusią politinę įtampą lietuvių atžvilgiu Klaipėdos kraštą prijungus prie Lietuvos. Dienoraštyje Šalčius pateikė vertingos informacijos, susijusios su Lietuvos generaliniu konsulatu Karaliaučiuje, ten dirbusiais žmonėmis, organizuotais renginiais. Stiprindamas sveikatą, Šalčius domėjosi to meto Lietuvos politinio gyvenimo aktualijomis: dienoraštyje apžvelgiami nesutarimai tarp I Seime (1922–1923) buvusių partijų narių, pabrėžiamas tautinių mažumų nedalyvavimas parlamentinėje veikloje, rašoma apie jaunos valstybės valdininkijos aparatą.

Esminiai žodžiai: *Antantė, dienoraštis, Andrius Lisauskas, Karaliaučius, konsulatas, Klaipėdos krašto sukilimas, Matas Šalčius, 1923, I Seimas.*

Abstract. In 1923 Matas Šalčius, suffering from various problems, was treated for five months in one of the clinics in Königsberg. At that time, he wrote a diary in which, in addition to his personal experiences, he emphasised the significance of the uprising of the Klaipėda region in the interwar Lithuanian political life. Šalčius also wrote about the former political tension in Königsberg in the eyes of Lithuanians when Klaipeda was officially declared a part of Lithuania. In the diary, Šalčius provided valuable information related to events organised by the Lithuanian Consulate General in Königsberg, and the people who worked there. While his health was improving, Šalčius was interested in the current issues of Lithuanian political life at that time: the diary reviews the disagreements between the members of the parties in the First Seimas (1922–1923), emphasising the non-participation of ethnic minorities in parliamentary activities, and noting the state apparatus of the young country.

Keywords: *Antantė, diary, Andrius Lisauskas, Königsberg, consulate, the Resistance of Klaipeda region, Matas Šalčius, 1923, 1st Seimas.*

Įvadas

Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriuje (toliau – LNMMB RKRS) saugomas Mato Šalčiaus dienoraštis, rašytas 1923 m., gydantis vienoje iš Karaliaučiaus klinikų[1]. Į ligoninę Šalčius pateko pavargęs nuo asmeninio gyvenimo sunkumų ir neatlaikęs įtampos, kuri jį apėmė ruošiantis Klaipėdos krašto sukilimui. Šis dienoraštis priskirtinas asmeniniams-faktografiniams dienoraščiams, nes jame daug pačiam autoriui svarbios informacijos – fiksuojami jo apmąstymai, išgyvenimai, pasakojama apie santykius su šeimos nariais ir artimaisiais. Rašydamas dienoraštį Šalčius tikėjosi, kad šie jo užrašai, apimantys neilgą penkių mėnesių laikotarpį, kada nors bus įdomūs artimiesiems. Greta asmeninės informacijos, kuri užima didžiąją dienoraščio dalį, rašoma apie tarpukario Lietuvos vidaus ir užsienio politikos įvykius, įtemptą politinę situaciją Karaliaučiuje.

Suprantama, kad gydydamasis ligoninėje Šalčius daug vietos skiria savo sveikatos būklės, besikeičiančios savijautos, taikytų gydymo metodų, procedūrų ir vaistų aprašymams. Minėtiems aprašymams šioje publikacijoje iš esmės dėmesio neskiriama**,** publikuojami didesnę išliekamąją vertę turintys dienoraščio fragmentai, kuriuose yra svarbių politinių įvykių interpretacijų, naujų faktų, patikslinančių Šalčiaus ir kitų visuomenės veikėjų biografijas. Kadangi dienoraštis rašytas praėjus penkeriems metams nuo nepriklausomybės paskelbimo, jame galima įžvelgti politinių aktualijų, kurios buvo svarbios jaunos valstybės gyvenimui, taip pat žmonėms, kūrusiems tos valstybės pamatus. Pavyzdžiui, kovo 11 dieną Šalčius rašo: „Aš, rodos, buvau visą savo gyvenimą kovotojas – daug kovų išlaikiau dėl savo asmenybės sukūrimo, del galimybės dirbti savo šaly, del savo šalies šviesos ir laisvės, del jos garbės ir nepriklausomybės.“[2] Kituose dienoraščio puslapiuose jau dominuoja optimistiškesnės nuotaikos – sustiprėjęs Šalčius planuoja stoti į „tautos švietimo ir atvadavimo darbą“[3].

Pirmasis dienoraščio įrašas, padarytas 1923 m. sausio 15 d., sutampa su svarbiu Lietuvai įvykiu – Lietuvos kariuomenės įžengimu į prancūzų valdomą Klaipėdos kraštą. Šalčius dalyvavo parengiamuosiuose Klaipėdos sukilimo darbuose, todėl dienoraštyje apie šį svarbų karinį ir politinį tarpukario Lietuvos istorijos žingsnį jis rašo pakiliai, tikėdamasis, kad, Lietuvai atgavus Klaipėdos kraštą, bus sugrąžintas ir Lenkijos okupuotas Vilnius.

[1] ŠALČIUS, Matas. 1923 m. Karaliaučiuje rašytas dienoraštis. *Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius* (toliau – *LNMMB RKRS*), f. 189-2, lap. 46-107.

[2] *Ten pat,* lap. 91.

[3] *Ten pat,* lap. 101.

Dienoraštyje daug vietos skiriama iš Antantės pusės kylančiai įtampai Lietuvos atžvilgiu po laimėto 1923 m. Klaipėdos sukilimo. Susipažinęs su straipsniais Vokietijos ir Lietuvos spaudoje, Šalčius samprotauja apie politinio karinio bloko ketinimus, padedant lenkams, išvaryti lietuvius iš Klaipėdos krašto. Šiuose politiniuose įvykiuose dienoraščio autorius įžvelgia ir teigiamų dalykų. Jis rašo, kad, Antantei pateikus ultimatumą dėl Lietuvos kariuomenės išvedimo iš Klaipėdos krašto, pasaulis daugiau sužinos apie Lietuvą, taip pat greičiau spręsis „Vilniaus klausimas“ [4].

Dienoraštyje rašoma apie sudėtingą politinę situaciją Karaliaučiuje, kur persekiojami prancūzai, be to, šiame mieste taip pat priešiškai žiūrima į lietuvius. Aprašymus, susijusius su politine įtampa Karaliaučiuje, galima skirstyti į dvi grupes. Pirmoji – paties autoriaus matyti ir išgyventi įvykiai. Antroji grupė – įvykiai, apie kuriuos jis sužino iš kitų žmonių. Pavyzdžiui, stiprėjančią politinę įtampą po Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos dienoraščio autorius atskleidžia pasakodamas apie prancūzų iškeldinimą iš vieno Karaliaučiaus viešbučio[5]. Tuo metu Karaliaučiuje lietuvių atžvilgiu buvusią įtampą parodo Šalčiaus ir jį gydžiusio personalo santykių bei pokalbių aprašymai, priminimai apie periodiškai tikrinamą pasą. Apie priešišką požiūrį į lietuvius Karaliaučiuje praneša į ligoninę Šalčiaus aplankyti atėję žmonės. Pavyzdžiui, Seimo narys Antanas Milčius kalba apie tai, kad vokiečių studentų korporacijos prašiusios rektoriaus pašalinti lietuvius iš Karaliaučiaus universiteto[6]. Piliečių apsaugos departamento direktorius Romualdas Dulskis įspėja, kad vokiečiai gali „užkabinėti“ dėl Klaipėdos ne tik prancūzus, bet ir lietuvius[7].

Dienoraščio autorius daro išvadą, kad santykių tarp Lietuvos ir Vokietijos pablogėjimą lėmė Klaipėdos krašto prijungimas prie Lietuvos. Šalčius įsitikinęs, jog vokiečiai turėtų būti suinteresuoti, kad stipri Lietuvos valstybė apsaugotų juos nuo Lenkijos ir kitų priešiškų valstybių. Jis svarsto apie tai, kad Karaliaučiuje gyvenantys lietuviai turėtų įtikinti vokiečius, jog Klaipėdos krašto prijungimas prie Lietuvos turėtų būti politiškai naudingas Rytų Prūsijai. Taigi, skaitant Šalčiaus dienoraštį, galima suprasti, kad jo autorius gerai išmanė politinius procesus, juos vertino, kritiškai žiūrėjo į tai, kas vyksta.

Matydamas kylančią įtampą ir ieškodamas tvirto užnugario, Šalčius ketina įsidarbinti patarėju Lietuvos generaliniame konsulate Karaliaučiuje[8]. Skaitydami dienoraštį, sužinome apie šiame konsulate 1923 m. dirbusius žmones, buvusią atmosferą, organizuotus renginius. Dalyvaudamas konsulato renginiuose, Šalčius drąsiai ir konstruktyviai pasisako prieš vokiečių spaudos puolimus Lietuvos atžvilgiu. Šalčiaus dalyvavimą konsulato organizuojamuose renginiuose patvirtina ne tik jo dienoraščio fragmentų įrašai, bet ir straipsniai to meto periodiniuose leidiniuose. Pavyzdžiui, dienraštyje

[4] *Ten pat*, lap. 72.
[5] *Ten pat*, lap. 67 antra pusė (toliau – a. p.).
[6] *Ten pat,* lap. 65 a. p.
[7] *Ten pat,* lap. 67 a. p.
[8] *Ten pat,* lap. 64 a. p.

„Lietuva“ išspausdintame straipsnyje tarp kitų pasisakiusių Vasario 16-ajai skirtame renginyje minimas ir Matas Šalčius[9].

Dienoraštyje užsimenama apie Karaliaučiuje gyvenančius lietuvius, kurie gėdijasi kalbėti lietuviškai, o jų vaikai jau nemoka lietuvių kalbos.

Šalčiaus dalyvavimas įvairiose visuomeninėse organizacijose, darbas periodinių leidinių redakcijose lėmė tai, kad jis buvo pažįstamas su įvairaus rango žmonėmis – pradedant Klaipėdos krašto sukilimo savanoriais, baigiant Lietuvos Respublikos vyriausybės ir Lietuvos Respublikos Steigiamojo (1920–1922) bei Pirmojo Seimo (1922–1923) nariais. Dienoraščio puslapiuose Šalčius neretai rašo apie Karaliaučiuje sutiktus iš Lietuvos atvykusius žmones. Vaikščiodamas Karaliaučiaus gatvėmis ir pabuvęs Konsulate, jis susitinka su aukštais iš Lietuvos atvykusiais valdininkais – vidaus reikalų viceministru Petru Kerpe, Užsienio reikalų ministerijos Rytų departamento direktoriumi Andriumi Lisausku, politiku, Steigiamojo Seimo nariu Antanu Milčiumi ir kt. Dienoraščio fragmentuose yra keletas įrašų, kuriuose minimas Pirmojo Seimo (1922–1923) pirmininkas, Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakulteto docentas kunigas Leonas Bistras. Dienoraštyje yra nemažai svarstymų apie tarpukario Lietuvos, trečiojo dešimtmečio visuomenę. Autorius užsimena apie tarpukario valdininkijos sluoksniuose buvusias aferas, kyšininkavimą, iniciatyvos ir kūrybiškumo stoką. Šalčius rašo apie to meto Lietuvoje paplitusius turto eksploatavimo projektus, apie kuriuos sužino skaitydamas Lietuvoje leidžiamus dienraščius. Dienoraštininkas aptaria partijų santykius Seime, jų lyderius, rašo apie Pirmojo Seimo paleidimą. Skaitant dienoraščio fragmentus, dėmesį patraukia ir subjektyvus autoriaus požiūris į konkrečius žmones, neretai aštri kritika jų atžvilgiu. Tai dar kartą patvirtina teiginį, kad Šalčius ne visada buvo pageidaujamas tam tikruose visuomenės sluoksniuose.

Kultūros tyrėjui svarbu ir tai, kaip dienoraštyje atsiskleidžia paties Šalčiaus asmenybė, kaip jis rašo apie savo artimuosius, santykius su jais, pasakoja kasdienius dalykus.

Skaitant publikuojamo dienoraščio fragmentus, pastebimas Šalčiaus nusivylimas žmonėmis, su kuriais jis dalyvavo kuriant Lietuvos nepriklausomybę. Gydydamasis Karaliaučiuje, Šalčius buvo praradęs pasitikėjimą savimi, galima konstatuoti, kad jis dažnai nuvertina save ir savo darbus. Neretai dienoraščio autorių aplanko beprasmybės jausmas, mintys apie pasitraukimą iš gyvenimo. Viename iš dienoraščio puslapių svarsto: „O šiaip kam aš jau taip reikalingas?“[10] ir pats sau atsako, kad galbūt reikalingas savo kraštui, šeimai. Šalčius rašo, kad gyvenimui prasmę galėtų suteikti kūryba. Dienoraštininko nihilistinius svarstymus keičia giedresnės mintys – kovoti ir valios pastangomis laikytis įsikibus į gyvenimą. Dienoraščio tekstai Šalčių parodo kaip patriotą, nuoširdžiai besirūpinantį Lietuvos reikalais. Matas Šalčius svajoja pamatyti Lietuvą 1950 metais[11].

[9] VOX populi. Karaliaučiaus lietuvių kolonija ir vasario 16 d. *Lietuva*, 1923, vasario 22, Nr. 42, p. 2.
[10] ŠALČIUS, Matas. 1923 m. Karaliaučiuje rašytas dienoraštis ... *Ten pat,* lap. 90.
[11] *Ten pat,* lap. 90.

Publikuojamuose dienoraščio fragmentuose Šalčius daug dėmesio skiria santykiams su artimaisiais. Skaitant dienoraštį paaiškėja, kad Šalčiaus santykiai su žmona buvo nepastovūs. Štai vienos dienos įraše jis pasakoja, kad daug galvoja apie žmoną, jos gailisi, supranta moters nerimą dėl nuolatinės gyvenamosios vietos neturėjimo. Negaudamas iš žmonos laiškų Šalčius galvoja, kad ji kažkuo užsiėmusi, o gal net pyksta.

Visai kitokie dienoraščio autoriaus santykiai su dukromis. Dienoraščio puslapiuose jis dažnai prisimena savo dukras Danutę ir Aldutę, siunčia joms atvirukus ir laiškus. Šalčius turi minčių, kad vyriausioji dukra galėtų padėti perrašinėti jo rašytus tekstus[12]. Dienoraštyje daug dėmesio skiriama kasdienybės aprašymams. Šiame egodokumente aprašyta, kaip XX a. trečiajame dešimtmetyje buvo maitinami Karaliaučiaus ligoninių pacientai, kokie buvo taikomi šiose ligoninėse gydymo metodai. Publikuojamuose fragmentuose užsimenama, kad iš Lietuvos žmonės važiuodavo į Karaliaučiuje buvusias Rytų muges apsipirkti.

Dienoraščio tekstą paįvairina vienas nedidelis autoriaus piešinėlis. Slegiamas niūrių minčių, Šalčius dienoraštyje nupiešė savo įsivaizduojamą antkapinį paminklą, kurio vienoje pusėje turėjo būti užrašas: „A.† A. Matas Šalčius 20.9.1890 – „Brolau, aš pašvenčiau visas savo jėgas savo šalies švietimui ir laisvei, bet mažai padariau, tęsk tu toliau mano darbą.“ Kitoje pusėje užrašas: „Niekad nepamirškit, kad anksčiau ar vėliau ir jūs visi į čia ateisite.“[13]

Atkreiptinas dėmesys į dienoraštyje vartotą kalbą, kurioje pasitaiko rusicizmų, germanizmų, įvairių to meto kalboje buvusių archaizmų.

Publikuojamo egodokumento fragmentai dar kartą įrodo, kad 1923 m. Klaipėdos sukilimas buvo svarbus savarankiškas politinis ir karinis žingsnis tarpukario Lietuvos istorijoje. Dienoraščio fragmentai atskleidžia po laimėto Klaipėdos krašto sukilimo Karaliaučiuje kylančią įtampą lietuvių atžvilgiu.

Dienoraštis svarbus ir tuo, kad leidžia iš arčiau susipažinti su Šalčiaus asmenybe. Publikuojamuose fragmentuose pateikiami svarstymai visuomeninio, politinio gyvenimo temomis gali būti reikšmingi analizuojant ir vertinant Šalčiaus kūrybinę veiklą. Ypač tai pasakytina apie XX a. 3-iajame dešimtmetyje Šalčiaus rašytus publicistikos straipsnius įvairiuose periodiniuose leidiniuose. Dienoraščio fragmentai gali būti naudingi analizuojantiems Šalčiaus kelionių užrašus, nes juose galima pastebėti autoriaus užuominų apie būsimas keliones. Karaliaučiaus laikotarpio Šalčiaus dienoraščio fragmentai nagrinėtini kai kuriais kultūros aspektais. Dienoraštį galima analizuoti siekiant surinkti ir įvertinti duomenis, susijusius su knygos kultūra – knygų ir periodinių leidinių skaitymu, užuominomis apie užsienio autorių knygų vertimus, ketinimais parašyti vieną ar kitą veikalą, svarstymais apie ryšius su Šiauliuose įsikūrusia knygų leidimo bendrove „Kultūra“ (1920–1937). Karaliaučiaus laikotarpio dienoraštyje

[12] *Ten pat,* lap. 53.
[13] *Ten pat,* lap. 56 a. p.

Šalčius analizavo jo paties (kaip jauno žmogaus) pasaulėžiūros formavimuisi turėjusius reikšmės literatūros kūrinius, gilinosi į jų problematiką.

Mato Šalčiaus dienoraštis, rašytas 1923 metais Karaliaučiuje, yra vertingas dokumentas, jame atsiveria nauji nepriklausomos Lietuvos vidaus ir užsienio politikos puslapiai.

1923 m. Mato Šalčiaus dienoraščio ištraukų publikacija

Sausio 15 d. 1923 m.

Šiandien man džiaugsminga ir didi diena.

Atėjo žinia, kad Klaipėda mūsų! Paimta su kova, kaip ir pridera tautai, norinčiai nepriklausomai gyventi. Ir su heroizmu! Tai jau geriausias įrodymas, kad mūsų nepriklausomybė ir laisvė patvers, nes ten, kur mokama mirti ir aukoti gyvybė, ten vergijos negali būti! Aš sakyčiau, kad ši diena pradeda naują erą mūsų tautos istorijoj, nes mes šiandien pirmu kartu pasirodėme agresingoji pusė kovoj del savo žemių surinkimo, o tai reiškia, kad mes turime stiprios valios mūsų žemes surinkti. Paėmus Klaipėdą, dabar paaiškėja, kad ir Vilnius tikrai bus mūsų, ir tur būt netrukus… Tuomet bus lietuvių tautos namai išvalyti nuo intrusų[14] ir galima bus pradėti juose tikrai kurtis, šeimininkauti ir dabintis. Dabar galima būtų ramiai ir su pasitenkinimu mirti.

Džiaugiuosi, kad gavau šitą sąsiuvinį ir galėsiu // į jį visa surašinėti, kas tik ateis man į mintį. O, man, dabar sergant ir negalint daugiau kas veikti, daug, daug įvairių minčių ateina. Tos mintys vienos kyla iš mano sielos, kitos iš mano žinojimo, trečios iš šių dienų aplinkumos {patyrimų}[15]. Kitos mintys mane slegia, – jaučiu būtino reikalo jas išreikšti, po to, rodos, bus lengviau. Be to, manau, kad jos bus įdomios pasiskaityti mano namiškiams, kurie be abejojimo, labai ir labai nori sužinoti, ką aš mąstau atsitolęs nuo jų ir savo paties vienumoj. Su įdomumu jie gal kada skaitys šiuos mano užrašus. [...]

Sausio 16 d.

[…] Vokiečių spauda čia gąsdina del Klaipėdos, kad esą lenkams Santarvė[16] pavesianti lietuvius išginti iš Klaipėdos ir kad Santarvės laivai, kai // ateisią į Klaipėdos uostą, tai pakilęs lietuvių „freischärlers“[17] ūpas, nukrisiąs. Kodel jiems nepagąsdint, jei nieko kito neliko. Bet ar kas nusigąs? Jei taip ir būtų, Ƭ {kad Santarvė pamėgintų}[18] tai lietuviai kovotų, ir Klaipėdoj ir kitur. Ir šiame Europos kampe kiltų naujas karas,

[14] Įsibrovėliai, įsiveržėliai.

[15] Įterpta autoriaus.

[16] Antánte (pranc. *entente* – santarvė), Trilypė santarvė – Didžiosios Britanijos, Prancūzijos ir Rusijos politinis karinis blokas, nukreiptas prieš Trilypę sąjungą – Vokietijos, Austrijos-Vengrijos ir Italijos karinę politinę grupuotę.

[17] Savanorių (vok.).

[18] Įterpta autoriaus.

nes Rusija nepaliktų rami, o Vokietija tik laukia Rusijos pasikelimo. Lenkų ir latvių likimas būtų apverktinas. Nelengva būtų ir Lietuvai, bet vis delto lenkai, kasę Lietuvai duobę, įkristų į ją {patys ir}[19] pirmieji. Matysim, kas bus toliau. […]

Sausio 17 d.

[…] Aš tiek daug apie savo ligą mąsčiau, kad man, rodos, aš neklysiu aprašęs jos kilmę. Pirmiausiai, man rodos, kad mano liga – kūno ir nervų silpnumas – pareina iš prigimimo. Aš buvau pagimdytas tada, kai a. a. mano Tėvelis[20] turėjo 42 metu ir Mama[21] 33 m., tai yra, kai žmogus eina iš jaunystės į senatvės pusę ir kai pas jį širdies mušimas, kvėpavimas iš jaunystės (smarkaus) tempo pereina į senatvės, ar bent subrendimo, (lėtąjį) tempą, nervai taip pat į kitokią fazę ir kada mano tėveliai turėjo daugiausiai rūpesnio del dalių atidavinėjimo iš namų broliams ir seserims – čia galėjo persiduoti ir nervingumas ir rūpestingumas ir surištas su tuo kūno nusilpnėjimas. Paskui mano vargingas gyvenimas „ant stancijos“[22] pas Mažeikienę Prienuose, {lankant pradedamąją mokyklą}[23], kai man buvo sunkiai pristatomi iš namų produktai, paskui vėl vargingas mitimas // belankant Mariampolės gimnaziją ir gyvenant su motina arba seserim, kai taip pat sunkiai pristatinėta produktai ir būta ištisų savaičių tik ant sausos duonos, arbatos veik be cukraus ir nedarytų grikinių kruopų; vargingas mitimas kol išlaikiau iš 4-ių klasių ekzameną Kauno gimnazijoj ir dar vargingesnis, kai nuo 16-kos metų, išlaikęs sekmingai tą ekzameną, pradėjau savarankiai gyventi ir ruoštis iš gimnazijos brandos atestato, {ir kai}[24] paskui lankiau „Saulės“ kursus[25]. Suėdė nemaža mano sveikatos pašalinimas manes iš Mariampolės gimnazijos už„revoliucinį nusistatymą“[26] 1905 ir 1906 metų gale ir sėdėjimas 6 savaitės Mariampolės kalejime. 1906 m. {vasarą}.[27] Jau belankydamas „Saulės“ Kursus buvau kartą taip nusilpnėjęs iš nuovargio ir persidirbimo, kad reikėjo mėnesį namie ilsėtis. Pagaliau nemaža jėgų atėmė ir mokytojavimas Skuode, Sedoj ir Vytogaloj[28], kame vienur ir kitur, be pamokų mokykloj, dar dirbau ir vakarais, mokydamas // savo bute mokinius lietuvių kalbos (Skuode) arba bemokslius (Vytogaloj), ilgas vakaravimas su begaliniu skaitymu ir rašymu, redaguojant „Mokyklą“[29] nuo 1909–1913 m. ir, pagaliau persekiojimas manęs už

[19] Įterpta autoriaus“.
[20] Juozas Šalčius (1848–?) – Mato Šalčiaus tėvas.
[21] Pranė Kavaliauskaitė-Šalčiuvienė (1857 (kitur – 1858) –1952) – Mato Šalčiaus motina.
[22] Stancija – gyvenamosios trobos geresnioji pusė, seklyčia.
[23] Įterpta autoriaus.
[24] Įterpta autoriaus.
[25] Lietuvių švietimo draugija „Saulė“ Kaune 1906 m. slapta įkūrė mokytojų kursus, 1907 m. kursai buvo legalizuoti. Iki 1918 m. kursus baigė 200 žmonių.
[26] 1905 m. carui Nikolajui II išleidus manifestą (Spalio 17-osios manifestas, kuriuo paskelbta asmens neliečiamybė, sąžinės, žodžio, susirinkimų laisvė ir kt., netenkino daugelio visuomenės sluoksnių), Lietuvoje taip pat prasidėjo mitingai. Marijampolės turgaus aikštėje įvyko mitingas, kuriame penkiolikametis gimnazistas M. Šalčius pasakė kalbą. Vėliau jis suorganizavo streiką netoli Igliaukos, Kvietiškių kaime (Marijampolės a.). Kreipdamasis į susirinkusiuosius ragino stoti prieš carizmą ir jo rėmėjus.
[27] Įterpta autoriaus.
[28] M. Šalčius šiose Žemaitijos vietovėse mokytojavo 1908–1914 m.
[29] Liberalaus savaitraščio „Lietuvos ūkininkas“ (1905–1940) priedas, leistas 1909–1912 m. Vilniuje.

paskaitą 1914 m.[30] Petrapily apie rusų mokytojų darbus Lietuvoj, šnairavimas į mane iš visų mano giminių {ir draugų}[31] puses po to įvykio; bastymasis Didžiojo Karo metu po Rusus, Sibirą, Japoniją, Ameriką[32] ir pagaliau dalyvavimas kovoj del Lietuvos nepriklausomybės nuo 1919 m. pradžios ligi 1922 m., kai teko be paliovos važinėti su agitacinėmis prakalbomis, su pirmos paskolos bonais[33], su Šaulių organizavimo reikalais[34] ir, pagaliau, fronte su lenkais[35]. Prieš Didįjį Karą buvau jau išmokęs tausoti savo sveikatą ir ja rūpintis, bet pastaraisiais 4 metais tai pamiršau {tik dabar}[36] ~~kai~~ man ši mano liga {vėl}[37] priminė. Bet svarbiausioji šios mano ligos priežastis – tai Kauno Komendanto[38] krata pas mane bute 9 birželio 1922 m. Ta krata man buvo suduotas mirties smūgis. Aš sunkiai gimdžiau su kitais Lietuvos laisvę nuo 1905 metų, kad, pagaliau, ta laisvė ir tos laisvės įstaiga man smeigtų peilį į širdį – keno darbas ta krata, ar ji Šaulių Centro Valdybos[39] narių denunciacijos[40], ar Užs[ienio] Reikalų Ministerio[41], ar pačio Komendanto darbas, man vis tiek, bet faktas palieka faktu, kad mano butas, mano daiktai, mano rašiniai šventvagiškai išniekinta Lietuvos karininkų ir kareivių rankomis, manęs net neatsiprašyta Krašto Apsaugos Ministerio Šližio[42] ir jo pastumdėlio J. Papečkio[43] dėka. Man padaryta žaizda, kuri niekad mano gyvenime neužgis.

---

[30] 1913 m. gruodį buvo numatyta Petrapilyje sušaukti visos Rusijos mokytojų suvažiavimą, kuriame M. Šalčius išsirūpino leidimą kalbėti apie švietimo padėtį Lietuvoje. Visos Rusijos atstovams jis išdėstė, kad rusiškų pradžios mokyklų Lietuvoje darbo organizavimas prieštarauja pagrindiniams pedagogikos dėsniams, kad mokykloje tik veltui gaištamas laikas, švaistomos lėšos ir sveikata, kad vietos gyventojams neleidžiama mokytojauti. Pasisakyme Šalčius reikalavo Lietuvoje steigti mokyklas, kuriose dirbtų lietuviai mokytojai ir būtų dėstoma gimtąja kalba.

[31] Įterpta autoriaus.

[32] 1915 m. Šalčius iš Maskvos per Sibirą, Kiniją, Japoniją išvyko į JAV. Tų pačių metų spalio 28 d. pasiekė San Fransiską Kalifornijoje.

[33] Bonai – Lietuvos valdžios išleisti vertybiniai popieriai.

[34] 1919 m. birželio 27 d. įsteigta sukarinta visuomeninė organizacija Lietuvos šaulių sąjunga. M. Šalčius buvo šios organizacijos pradininkas, o Vladas Putvinskis-Pūtvis (1873–1929) – jos ideologas.

[35] Čia turimas omeny 1919 m. rugpjūčio 27-osios naktį Lenkijos generolo Juzefo Pilsudskio (Józef Klemens Piłsudski, 1867–1935) inspiruotos slaptos lenkų karinės organizacijos POW (Polska Organizacja Wojskowa) surengtas sukilimas, tikintis nuversti Lietuvos valdžią ir vietoj jos sudaryti naują, lenkams palankią vyriausybę. Matas Šalčius, kaip ir dauguma jo bendražygių, tą naktį stovėjo sargyboje Kauno gatvėse.

[36] Įterpta autoriaus.

[37] Įterpta autoriaus.

[38] Vladas Braziulevičius (nuo 1939 m. Braziulis) (1895–1970) – Lietuvos karo veikėjas, pulkininkas (1929), Kauno miesto ir apskrities karo komendanto pareigas ėjo 1922–1926 m.

[39] 1919 m. birželio 27 d. Kauno valstybės įstaigų tarnautojai įkūrė Lietuvos sporto sąjungos Šaulių skyrių. 1919 m. rugsėjo 15 d. Lietuvos sporto sąjungos Šaulių skyrius pavadintas Lietuvos šaulių sąjunga. Lietuvos šaulių sąjungą valdė centro valdyba, veiklą kontroliavo Krašto apsaugos ministerija.

[40] Denunciācija – iš lot. k. *denuntiatio* – pranešimas, įskundimas.

[41] Čia rašoma apie užsienio reikalų ministrą Vladą Jurgutį (1885–1966). Jis šias pareigas nuo 1922 m. vasario 2 d. iki tų pačių metų rugsėjo 29 d. ėjo VII ministrų kabinete, kuriam vadovavo Ernestas Galvanauskas (1882–1967).

[42] Balys Šližys (1885–1957) – Lietuvos karo ir visuomenės veikėjas, inžinierius, pulkininkas leitenantas (1925). Krašto apsaugos ministro pareigas ėjo VII ministrų kabinete.

[43] Juozas Papečkys (1890–1942) – Lietuvos valstybės ir karo veikėjas, pulkininkas leitenantas (1926), teisininkas. Dirbo Krašto apsaugos ministerijoje.

Mano darbas Eltoj[44] per naktis, apgalvojimas jos veikimo, susipažinimas su kitų agentūrų darbu, mano peršalimai ir jų apleistas negydymas – visa tai susidėjo į krūvą ir padarė, kad aš šiandien ligonis, išmestas iš gyvenimo invalidas, karšinąsis po ligonines, gydyklas ir po gimines Lietuvoj!

Sausio 18 d.

[…] Tuoj nuo ryto atėjo noras imtis rašymo mano „Prekybos istorijos“[45], kuri juk reikia pabaigti. Ir rašysiu. Jei man lemta dar gyventi, // tai norėčiau, kad nors rašyt dar galėčiau – tuo galėčiau būti naudingas ir duoną sau pelnyti. Jei man pačiam būtų sunku rašyti, tai gal galėčiau kam diktuoti. Žmonai[46]? Bet ji šeimininkavimu užimta. Va, kad Danutė[47] būtų didesnė ir mokėtų gerai rašyti, tai Jai galima būtų diktuoti. […] Parašiau laiškus Olesiui Rožanskiui[48], kad prisiųstų rankraščius, broliui Petrui[49], kad su proga atvežtų tuos rankraščius, ir Bagdonui Matui[50], kad parūpintų 500 litų paskolą iš Lietuvos Ūkio Banko[51] ligi sausio 1 d. 1924 m. užstatant mano baldus.

Visa diena perėjo Pakeltu ūpu, tik po pietų jaučiausi kiek apsunkintas ir pavargęs ir turėjau atsigulti.

„Lietuvos“[52] dienraštį gavau, kaip paprastai. Jame didelėmis raidėmis ir pirmoj vietoj minimas Klaipėdos paėmimas. Džiaugsmas matyt visoj Lietuvoj neapsakomas.

Mane vakare įžeidė vokietė sesuo, kuri įėjusi į gydymo kambarį, pagrąsė man pirštu ir, kreivai žiūrėdama, pasakė: „aa ,Lietuva, pasigrobė Klaipėdą! Palaukit, ateis laikai, dings iš ten prancūzai, dings ir lietuviai, kaip nebuvę!“ Man net kraujas užvirė, – ką tokia naginė man gali grąsinti? // Pas vokiečius, mat, bręsta dar senas, prieš 1914 metus ūpas[53], kai jie ruošės visus pamokyt ir visus praryt savo plačiuose nasruose. Tik, deja, gerklė pasirodė per siaura. Taip bus ir kitą kartą, jei jie 1914 m. kvailybę pakartos!

Paskui vėl atsibeldė į tą kambarį žydė iš Kauno ir ta ėmė peikti lietuvius. Esą ji gana prisižiūrėjusi Kaune visa ko ir máno, kad lietuviai labai nosis aukštai kelia! Pavyzdžiui, reikalauja iš baigusių mediciną Vokietijoj ekzamenų lietuvių kalba ir universitete esą

---

[44] ELTA – Lietuvos telegramų agentūra, įkurta 1920 m. kovo 8 d. Kaune vietoj per Pirmąjį pasaulinį karą Šveicarijoje, Danijoje, Prancūzijoje, Švedijoje, Vokietijoje veikusių spaudos biurų, taip pat vietoj Vilniuje ir Kaune buvusio vyriausybinio Lietuvos spaudos biuro. Nuo 1920 m. balandžio 1 d. iki 1940 m. Užsienio reikalų ministerijos Informacijos departamento padalinys.

[45] Šis Mato Šalčiaus darbas liko rankraščiuose.

[46] Bronislava Rožanskaitė-Šalčiuvienė (1891–1972) – M. Šalčiaus žmona, namų šeimininkė.

[47] Donata Šalčiūtė-Jurkuvienė (1913–1944) – M. Šalčiaus dukra, tarnautoja.

[48] Olesis Rožanskis – M. Šalčiaus žmonos Bronislavos Rožanskaitės-Šalčiuvienės brolis.

[49] Petras Šalčius (1893–1958) – lietuvių ekonomistas, ekonomikos daktaras (1939), Lietuvos mokslų akademijos tikrasis narys (1942), M. Šalčiaus brolis.

[50] Matas Bagdonas (1895–1957) – Lietuvos pedagogas, žurnalistas, redaktorius, 1923 m. agentūros ELTA direktorius.

[51] Lietuvos ūkio bankas – 1919–1940 m. veikęs didžiausias nepriklausomos Lietuvos komercinis bankas. Būstinė buvo Kaune.

[52] „Lietuva“ – visuomenės ir politikos dienraštis, leistas nuo 1919 m. sausio 11 d. iki 1928 m. sausio 31 d., oficialus Lietuvos Respublikos Vyriausybės leidinys.

[53] Čia turima galvoje Pirmasis pasaulinis karas (1914–1918).

reikalauja iš visų klausyti visas lekcijas lietuvių kalba, nors tos kalbos patys lektoriai nemoka, ir kaip pavyzdį paminėjo fizikos mokytoją. Aš atsakiau, kad daug kam, tur būt patiktų, kad Lietuvoj uždraust lietuvių kalbą visai vartot – bet tai panašu būtų kad vokiečiai uždraustų Vokietijoj vokiškai kalbėt.

Aš nusistačiau ir tvirtai sau pasižadėjau ant nieko nepykt, bet kaip sunku tai išpildyt. Tačiau aš dabar turiu jėgos susivaldyti.

Sausio 19 d.

[...] Gavau „Lietuvą“[54] 18. I su dviem savo straipsniais.[55] Straipsniai buvo seniai pasiųsti, bet vis kažin del ko buvo nededami. Maniau, kad visai nedės. Bet, ačiu Dievui, įdėjo. Tai vis delto pasitenkinimas mano sielai, kad ji dar vis ši-tą sukuria. […]

Sausio 24 d.

~~Pas~~ Manę buvo aplankytų U[žsienio] R[eikalų] M[inisteri]jos Rytų D[epartamen]to Direktori[u]s p. Lisauskas[56]. Labai malonus ir netikėtas atlankymas. P. Lisauskas pasirodė man šiandien labai žmoniškas ir geras žmogus, kad jis, turėdamas tiek reikalų ir atvažiavęs tokiam trumpam laikui neatsisakė, manes, išmesto jau iš gyvenimo kelio ir nebesančio daugiau Eltos Direktorium[57], aplankyti. Tokis reiškinys tai tikras žmogaus gerumo, malonumo, ~~ir~~ žmoniškumo ir sielos idealingumo įrodymas – aplankyti žmogų; iš kurio jau sau jokios naudos negali laukti ir kuris jau reikšmės veik neturi einamajam gyvenime. Papasakojo man Kauno naujienas. Nauja valdžia jokiu būdu nesudaroma. Norėtų vieni krikščionys demokratai sudaryti; bet žmonių neturi. Liaudininkai užsispyrę neina į koaliciją, jei nebus priimtos jų sąlygos.

P. Lisauskas yra odesietis. Ten jis tarnavo nuo 1900 metų viename banke ir darbavos tautiniam lietuvių atgijimui. Lietuvių ten kaip ir nebuvo, o po 14 metų susidarė 25.000 žm. Pirmuosius lietuvius teko surasti pas bažnyčią. Tam jis su kitais inteligentais eidavo sekmadieniais pas bažnyčią ir ten įsiklausydavo, kaip šneka susirinkę šventoriuj žmonės. Šnekėdavo lietuviai, žinoma, lenkiškai arba rusiškai, bet iš tos jų šnekos tuoj galima buvo pažinti, kad lietuvis. Tuomet buvo paprašoma pas jį ugnies papirosui ar kitokiu būdu užkalbinama. Dauguma iš pradžios neprisipažindavo, kad lietuviai. Bet

[54] Žr. 52 išnašą.

[55] Čia minimi šie M. Šalčiaus straipsniai: Kauno demonstracija dėl Klaipėdos prijungimo prie Lietuvos. *Lietuva*, 1923, saus. 18, Nr. 13, p. 3–4. Parašas: Vienas ligonis; *Aleksandras Petefi*: [apie Sandor'ą Petöfi – Vengrijos nacionalinį poetą ir vieną pagrindinių 1848 m. Vengrijos revoliucijos dalyvių]. *Lietuva*, 1923, saus. 18, Nr. 13, p. 4. Parašas: M. Š.

[56] Andrius Lisauskas (1898–?). 1919 m. spalio 24 d. ministrų kabinetas Andrių Lisauską paskyrė laikinai įgaliotu Lietuvos vyriausybės atstovu Odesoje. Atstovo misija – ginti Lietuvos piliečių interesus. 1920 m. bolševikams okupavus Odesą, Andrius Lisauskas grįžo į Lietuvą, kelis mėnesius ėjo Steigiamojo Seimo kanceliarijos direktoriaus pareigas. 1920 m. rugsėjį jis vėl išvyko į Odesą ir Krymą – išduoti pasų Rumunijos, Pietų Rusijos ir Krymo lietuviams, vėliau buvo Taikos derybų su Ukraina (1921 m. kovo 3 d.) delegacijos narys. Iš misijos Lisauskas grįžo 1921 m., antroje balandžio pusėje. Nuo 1921 m. gegužės 1 d. – Užsienio reikalų ministerijos Rytų departamento direktorius. Prieiga per internetą: https://old.du.lv/wp-content/uploads/2020/01/Vesture_XXIII_2020_DRUKA.pdf, žiūrėta 2022 01 23.

[57] Matas Šalčius „Eltos“ direktoriumi dirbo 1922 m. vasario–gruodžio mėn.

visdelto pagaliau pasisekė sudaryti iš jų chorą ir 1904 metais pirmąjį lietuvių vakarą, o 1906 metais ir Lietuvių Kliubą[58]. Iš inteligentų ten pasižymėjo darbu be p. Lisausko, dar Šleževičius Mykolas[59], o vėliau Kazys[60], Zigmas Žemaitis,[61] Domas Blynas[62] ir p. Matukas[63], kuris yra dabar Maskvoj mūsų Atstovybėj, Karo metu privažiavo daug karo tremtinių. Susidarė 3 kunigai. Jų tarpe garsus kunigas Draugelis[64], kuris tuoj pasistengė sudaryti atskirą organizaciją iš moterelių, eidamas prieš buvusias organizacijas ir jas silpnindamas. Bet didelio laimėjimo neturėjęs. Karo metu ten suruošta milžiniška rinkliava karo tremtinių lietuvių naudai. Komiteto garbės pirmininke buvusi Odesos general-gubernatoriaus žmona[65], kurios vardu visa daryta. Odesos lenkai kuone sprogę iš pykčio, kad lietuviai taip gerai susiorganizavę. Paskui general gubernatorienei lietuviai paruošė tam tikrą adresą, kurį labai dailiam voke įteikė. Tą adresą su voku (apgadintu dėl bolševikų priekabių) p. Lisauskas[66] parvežęs Kaunan.

---

[58] Čia greičiausiai rašoma apie Odesos lietuvių draugiją „Rūta“, kuri buvo įkurta 1906 m. Draugijos steigėjai – Mykolas Sleževičius (1882–1939) ir Dominykas Jonas Blynas (1877–1933). Draugijos tikslas buvo vienyti ir šviesti vietos lietuvius, draugija įsteigė skaityklą, kurioje rinkdavosi darbininkai ir tarnautojai paskaityti knygų, čia buvo organizuojamos paskaitos, koncertai, vakarai. Prieiga per internetą: https://www.europeana.eu/en/item/2021802/LIMIS_348669574, žiūrėta 2022 01 23.

[59] Mykolas Sleževičius (1882–1939) – Lietuvos valstybės, politikos ir visuomenės veikėjas, teisininkas. 1902–1907 m. studijuodamas Odesoje įsitraukė į lietuvišką veiklą, dalyvavo Rusijos 1905–1907 m. revoliucijos įvykiuose.

[60] Kazys Sleževičius (1890–1953) – lietuvių geofizikas, meterologas. Odesos universitetą baigė 1918 m.

[61] Zigmas Žemaitis (1884–1969) – lietuvių matematikas, kultūros ir visuomenės veikėjas. Studijuodamas Odesos universitete dalyvavo lietuvių kultūros draugijos „Rūta“ veikloje, vadovavo chorui, režisavo spektaklius. Odesos universitetą baigė 1909 m.

[62] Dominykas Jonas Blynas (1877–1933) – Lietuvos bankininkas, knygnešys, žurnalistas, politinis ir visuomenės veikėjas. 1900 m. atvykęs į Odesą, įsidarbino Valstybiniame žemės ūkio banke, kuriame išdirbo 18 metų. Aktyviai dalyvavo lietuvių kolonijos visuomeniniame gyvenime. Buvo vienas saviveiklos, šalpos draugijos, lietuviškos mokyklos atidarymo organizatorių. Spaudos draudimo metais platino lietuvišką spaudą. Rašė straipsnius ir korespondencijas apie Odesos lietuvių gyvenimą į „Lietuvių laikraštį“ (1904–1906), „Vilniaus žinias“ (1904–1909) ir kt. leidinius. Prasidėjus I pasauliniam karui ir Odesą užplūdus pabėgėliams iš Lietuvos, Blynas rūpinosi jų reikalais. Buvo vienas iš Lietuvių komiteto nukentėjusiems nuo karo šelpti organizatorių. 1917 m. Odesos lietuviai išrinko jį savo atstovu į visos Rusijos lietuvių seimą Peterburge.

[63] Jonas Matukas – 1921 m. įgaliotasis Lietuvos Vyriausybės atstovas Odesoje, vėliau – Lietuvos atstovybės Maskvoje pirmasis sekretorius, nuo 1922 m. birželio 7 d. laikinai ėjo Lietuvos konsulo Petrograde pareigas, pavadavo į Kauną išvykusį Lietuvos konsulą Petrograde Aleksandrą Dubinskį. Prieiga per internetą: https://old.du.lv/wp-content/uploads/2020/01/Vesture_XXIII_2020_DRUKA.pdf, žiūrėta 2022 01 23.

[64] Vladislavas Draugelis (1880–1940) – kunigas marijonas. 1893 m. baigė tėvo vedamą pradžios mokyklą. Įstojo į Marijampolės gimnaziją, 1898 m. iš 5 klasės perėjo į Seinų kunigų seminariją. Kunigu įšventintas 1903 m. Odesoje 1915–1921 m. vikaravo globodamas lietuvių pabėgėlių koloniją, buvo lietuvių centrinio komiteto įgaliotinis Chersono, Tauridos ir Besarabijos gubernijose.

[65] Tikėtina, kad čia rašoma apie Odesos gubernatoriaus Michailo Ebelovo (Михаил Исаевич Эбелов, 1855–1919) žmoną, kurios vardo nepavyko išsiaiškinti. Michailas Ebelovas Odesos generalgubernatoriaus pareigas ėjo beveik viso Pirmojo pasaulinio karo metu, t. y. nuo 1914 m. liepos 19 d. iki 1917 m. rugpjūčio 9 d. Po Spalio revoliucijos bolševikų buvo areštuotas ir sušaudytas.

[66] Žr. 56 išnašą.

Sausio 25 d.

Buvo pas mane p. Lisauskas[67] ir p. J. Ašmys[68] iš Klaipėdos, kuris dabar ten dirba mano darbą. Jis pasakojo, kad p. Petisne[69] agentai Klaipėdos apgulimo metu ieškoję manęs mano bute. Buvo rekvizavę Atstovybės automobilį, p. Petisne ketinęs sušaudyti p. Žilių[70]. Siuntę pas Jį nuolat savo „tribukus"[71], pasirėdžiusius sanitarais, kurie prašė Jo išduoti leidimą pereiti lietuvių frontą, kad ten galėtų teikti pagalbos „sužeistiesiems". Bet p. Žilius sekmingai atkirtęs visas šias jų gudrybes, kuriomis jie norėjo pagauti p. Žilių, kad Lietuvos Atstovybė[72] suruošusi tą sukilimą.

Sausio 26 d.

Šiandien buvau mieste, tiek jaučiuos sustiprėjęs – pasipirkau šiokių tokių knygų. Knygos ir čia daros neįperkamos – už vieną veikalą „Ambrassat'.o „Ostpreussen"[73] prašė 21.000 markių! Parašiau laiškus Danutei[74] ir Aldutei[75].

Viltis gyventi ir dirbti vėl grįžta. Vėl vaizdu[o]tuvė stato planus mano gyvenimui. Norėčiau // kur netoli Kauno nusipirkti pušyne kokią pirkaitę, ten apsigyventi ir iš rašymo, kad ir varge, ramiai su savo miela šeimynėle gyventi. Arba kyla kitas planas, jei gerai sustiprėčiau, tai važiuoti į Kanadą Amerikoj ar į Anglijos kolonijas, užsidirbti ten tiek, kad galėčiau nusipirkti geresnę trobą, kad ir Kaune ir toliau gyventi. Bet kažin kaip aš pakelčiau jūros kelionę ir kaip galėčiau vienas be savo brangios, geros žmonelės ir jos aprūpinimo manęs gyventi?

---

[67] Žr. 56 išnašą.

[68] Jurgis Ašmys – liberalaus lietuvių dienraščio „Prusu lietuwiu balsas" (1919–1923) redaktorius, dirbo Lietuvos generaliniame konsulate Karaliaučiuje, 1923 m. susirgus M. Šalčiui, ėjo Lietuvos atstovybės Klaipėdos krašte Spaudos skyriaus vedėjo pareigas, nuo 1936 m. – Lietuvos vicekonsulas Hamburge.

[69] Gabrielis Žanas Petisnė (Gabriel Jean Petisné, 1881–1931) – advokatas, Prancūzijos aukščiausiasis pareigūnas Klaipėdos krašte. Nuo 1920 m. birželio 8 d. iki 1921 m. balandžio 30 d. Klaipėdos krašto prefektas, nuo 1921 m. gegužės 1 d. iki 1923 m. sausio 15 d. civilinis vyriausiasis komisaras. Valdė Antantės valstybių vardu, propagavo Klaipėdos laisvosios valstybės (vokiečių k. *Freistaat*) Prancūzijos protektorato krašte idėją, vengė glaudesnių ekonominių, kultūrinių ryšių su Lietuvos Respublika, pataikavo Klaipėdos krašto vokiečiams. Paskelbė keliolika Klaipėdos krašto ūkį, socialinį gyvenimą reglamentuojančių teisės aktų, tarp jų – tris lietuvių kalbą ginančius įsakymus. 1923 m. sausio 15 d. laimėjus Klaipėdos krašto sukilimui, su prancūzų įgula kapituliavo.

[70] Jonas Žilius-Jonila (1870–1932) – lietuvių rašytojas, valstybės ir visuomenės veikėjas.1921 m. apsigyveno Klaipėdoje, rūpinosi lietuvybės ugdymu, buvo Lietuvos atstovybės Klaipėdoje konsulas, 1923 m. sausį kartu su bendraminčiais suorganizavo Klaipėdos sukilimą.

[71] Pilvotas, storas žmogus, pilvūzas (iš rus. k.).

[72] Lietuvos atstovybė Klaipėdos krašte (1920–1923), įsteigta 1920 m. Lietuvos Respublikos atstovu 1921 m. birželį paskirtas kapitonas Leopoldas Dymša (1893–1959), 1922 m. jį pakeitė Jonas Žilius. 1920–1921 m. vadinosi Lietuvos karo atstovybė Klaipėdos krašte. Atliko ir konsulato funkcijas.

[73] Čia rašoma apie Prūsijos ir Mažosios Lietuvos istoriko, kraštotyrininko, pedagogo, evangelikų liuteronų bažnyčios veikėjo Augusto Ambrasaičio (vok. Ambrassat, 1863–1913) knygą „Rytų Prūsijos provincija" (1912), kurioje pateikta svarbių Mažosios Lietuvos lietuvių kultūros ir buities duomenų. Išsamesnis bibliografinis aprašas: *Die Provinz Ostpreussen: ein Handbuch der Heimatkunde by Ambrassat August (1863–1913)*. Königsberg: J. H. Bons Verlag, 1912 (Druck von Breitkopf & Händel in Leipcig), 476 S.

[74] Donata Šalčiūtė-Jurkuvienė (1913–1944) – M. Šalčiaus dukra, tarnautoja.

[75] Aldona Šalčiūtė-Vaitiekūnienė (1920–1975) – M. Šalčiaus dukra, gydytoja ftiziatrė.

Sausio 27 d.

[...] Naktį ligi 1 ½ val. negalėjau užmigti. Mano galvoj subrendo daug kuriamų planų: vienas tai prašyti Už[sienio] Reik[alų] Viceministerio[76], kuris dabar faktinas Ministerijos valdytojas, paskirti mane Karaliaučiaus Konsulato[77] patarėju, kad vokiečių policija prie manęs nesikabintų ir leistų toliau čia ramiai gyventi ir gydytis, nes policija vėl buvo patikrinėti pasų ir vėl klausė ar aš gavau savo pasui pailginimą būti Karaliaučiuj. Antra parašyti „Kultūros"[78] B-vei Šiauliuose, kad ji man duotų tikslias žinias apie mano išleistų[79] knygelių skaičių[80] ir apie ~~at~~ sumokėtą atlyginimą už jas. Man rodos, kad aš dar turėčiau iš jų gauti ir tas praverstų manoj ligoj. Galvojau apie savo nabagę žmonelę ir dukreles, kad jos turi tokį menką silpną tėvą dabar, kuris joms duonos uždirbti nebegali. Oi, reikia, kad naujoji, nepriklausomoji, Lietuva pasistengtų augiṫnti stiprius kūnu sūnus ir kuo daugiausiai kreipti dėmesio į fizinį auklėjimą. Kas iš silpnučių kūnu žmonių, nors jie dvasioj ir stiprūs? Jie gali būti geri agitatoriai, sužadintojai ir įkvėpėjai, bet jie nėra plačiapetingi darbininkai, kurie gali pakelti daug ir ilgo darbo, ~~to~~ idejų vykdymo darbo, ypač fizinio juodo darbo, kuris mūsų šalelę turi paversti šalim žydinčiųjų sodnų, tiesiųjų kelių, trąšių, žaliuojančių laukų ir švarių, baltų, žaliastogių namelių, be kurių mes būsim vis necivilizuota šalis. Kad aš dar sveikas būčiau, tai apsiimčiau daryti paskaitų visur su karštu išrodymu, kad mums – ypač mūsų [au]klėtojams – tėvams ir mokytojams – atkreipti [kuo] daugiau dėmesio į stipro kūno auklėji[mą].

Sausio 29 d.

Šiandien buvo pas mane p. Milčius[81]. Šnektelėjom apie šį bei tą. Jis girdėjęs, kad vokiečių studentų korporacijos padavusios pareiškimą rektoriui pašalinti visus lietu-

---

[76] Petras Klimas (1891–1969) – Lietuvos diplomatas, istorikas, visuomenės veikėjas, publicistas, Vasario 16-osios akto signataras, teisininkas. Nuo 1918 m. lapkričio dirbo Užsienio reikalų ministerijoje; 1919 m. ministerijos valdytojas, 1919–1923 m. – viceministras.

[77] Lietuvos generalinis konsulatas Karaliaučiuje, nuo 1934 m. – generalinis konsulatas Karaliaučiuje, veikė 1921–1939 m. Pirmasis konsulas Vytautas Jonas Gylys pareigas ėjo nuo 1921 m. rugpjūčio 1 d. iki 1922 m. rugpjūčio 16 d. Viena svarbiausių Lietuvos konsulato Karaliaučiuje veiklos sričių buvo teigiamo Lietuvos įvaizdžio Vokietijoje formavimas ir ryšių su tautiečiais skatinimas – žr. GRIGARAVIČIŪTĖ, Sandra. Lietuvos generalinis konsulatas Karaliaučiuje. *Mažosios Lietuvos enciklopedija*. T. 2. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2003, p. 279.

[78] „Kultūra" – spaudos leidimo ir kultūros kooperatinė bendrovė, veikusi 1920–1927 m. (formaliai iki 1939 m.) Šiauliuose. Leido žurnalą „Kultūra" (1923–1926), vadovėlius, mokslo ir mokslo populiarinamąsias knygas, grožinę lietuvių ir užsienio literatūrą.

[79] Taisyta galūnė „-tas" į „-tų".

[80] „Kultūros" bendrovė Šiauliuose 1921 m. išleido M. Šalčiaus verstą knygelę „Tarp Pietų Amerikos gyvulių: ištraukos iš Čalio Darvino rašto „Kelionė Biglio laivu". 1922 m. buvo išleistos šios knygelės: „Gamtos pasakos" / parinko iš Avenarijaus ir anglų autorių M. Šalčius, „Kaip susikūrė Jungtinės Amerikos Valstybės: istorijos briežiniai", „Lakštingala"; „Pas Kristaus eglelę / iš Anderseno parašė M. Šalčius, „Nykščiukas, Sigutė ir kitos žmonių pasakos, dainelės ir mįslys" / surinko M. Šalčius. Visos knygelės buvo išspausdintos Leipcige, Bibliografijos instituto spaustuvėje.

[81] Antanas Milčius (1895–?) – Lietuvos politinis ir visuomenės veikėjas, Steigiamojo Seimo (1920 05 15–1922 11 13) ir Trečiojo Seimo (1926 06 02–1927 04 12) atstovas. 1926 m. vasarį Karaliaučiaus universitete apgynė teisės daktaro laipsnį.

vius iš Karaliaučiaus Universiteto del Klaipėdos įvykių, bet rektorius atsakęs, kad tam nesą dar pamato. [...].

Vasario 1 d.

[...] Šįryt klinikos sesuo man papasakojo, kad // minia Karaliaučiuj vakar apsupo „Central Hotelį“[82], kame buvo sustojęs vienas prancūzas ir tiek įnirtus šaukė, smarkavo, kad vargšui prancūzui įvarė neapsakomą kinkų drebėjimą ir jis išbalo kaip drobė. Viešbučio savininkas nuramino minią, tuojau atsakydamas tam prancūzui kambarį, ir iškabinęs parašą, kad prancūzai ir belgai ten nebepriimami daugiau. Į visą dalyką turėjo įsimaišyti žandarmerija, kuri šiandien špalerom[83] vaikščioja aplink gyvesnes vietas po miestą, apsiginklavusi šautuvais. Visa tai daro nervingo įspūdžio į žmones, ypač svetimtaučius. Susitikus Konsulate p. R. Dulskį[84], buvusį Piliečių Apsaugos Departamento Direktorį, išgirdau iš jo, kad esą reikėtų kuo greičiau išvažiuoti iš čia, nes šiandien vokiečiai „kanabikina“[85] prancūzus, o ryt gal pradėt ko gero lietuvius ... del Klaipėdos. Konsulato iškabą su vyčiu iš gatvės nudaužė ir grasinamą parašą padėjo. Aš atsakiau, kad aš nemanau taip greit bėgti, vis viena kas bus, nes negaliu nutraukti savo gydymos, davaryti ligi pusės ir davusio gerų vaisių gangreit. Taigi, pasilieku...

Vasario 2 d.

[...] Gavau Petro[86] /brolio/ laišką/ – Jis rašo neatsisakąs paskolinti man pinigų, nors pats kaip tik sąryšy su persikraustymu į savo namą Kaune turįs daug išlaidų. Gavau „Lietuvą“ ir joj radau savo str. „Dviejų pasaulių kova“[87]. Na, jei jie įdėjo, tai mano raštai dar tinka kam nors ir rašysiu jiems daugiau. Skaitau Byrono „Childe Haroldą“[88] ir vis labiau ima pagunda pradėt jį lietuviškai versti.

---

[82] Šis viešbutis Karaliaučiuje buvo atidarytas apie 1889 m.

[83] Grotelėmis (iš latv. k.).

[84] Romualdas Dulskis (1893–1956) – teisininkas, finansininkas. 1919–1921 m. dirbo Vidaus reikalų ministerijos Piliečių apsaugos departamento, vėliau – Bendrųjų reikalų departamento direktoriumi. 1922–1924 m. Lietuvos ūkio banko vicedirektorius.

[85] Užkabinėja, priekabiauja.

[86] Petras Šalčius (1893–1958) – lietuvių ekonomistas, 1919–1920 m. Lietuvos Respublikos prekybos ir pramonės ministerijos Kooperacijos departamento direktorius, 1922–1940 m. dėstė Lietuvos universitete (nuo 1930 m. – Vytauto Didžiojo universitete).

[87] Čia rašoma apie M. Šalčiaus straipsnį – Dviejų pasaulių kova. *Lietuva,* 1923, vas. 1, Nr. 25, p. 2. Parašas: M. Straipsnyje analizuojami tarptautiniai santykiai tarp Vakarų Europos valstybių.

[88] Džordžas Báironas (Byron, George Gordon Byron, 1788–1824) – anglų poetas, išgarsėjo lyrine poema *Čaild Haroldo klajonės* (*Childe Harold's Pilgrimage* 1812–18), kurios herojus – vienišas jaunuolis, nusivylęs anglų aristokratų visuomene ir ieškantis dvasinio nusiraminimo bei harmonijos egzotiškuose kraštuose; žr. JUDELEVIČIUS, Dovydas. Byron George (Džordžas Báironas), tikr. vardai George Noel Gordon. *Visuotinė enciklopedija*. T. 3. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2003, p. 262–263.

Vasario 4 d.

Perskaičiau šiandien norvegų rašytojo Gabrilio Scotto apysaką „Kilden“[89] – Pradžia arba Visa ko šaltinis/. Jis toj apysakoj davė kaip tik tokį tipą, kokį aš dar 1909–10 metais, būdamas Žemaitijoj[90], Skuode, galvojau parašyti // ir pavadinti „Žemės vabalas“ ir net savo storajam sąsiuviny padariau tam metmenis. Mano tipas būtų buvęs žemdirbis, vidutinis ūkininkas, kuris vaizduoja {savim}[91] visą Lietuvą ir kuris randa neapsakomo džiaugsmo ir jėgų šaltinį savo ūkio darbų kūryboj ir darbštume, o Scott'o tipas yra zve[j]ys, kuris taip pat randa neapsakomo džiaugsmo savo zve[j]yškoj kūryboj. Be to iš apysakos labai dailus vaizdas susidaro iš Norvegų gyvenimo.

Buvau garsioj Karaliaučiaus nervų ir psichiatrijos klinikoj[92], kurioj darbuojas garsus prof. Meyer'is[93]. Ten radau sargą lietuvį nuo Pilkalnio[94], kuris nepasidrovėjo su manim lietuviškai pakalbėti, o mano klinikos tarnaitė nors lietuvė, bet lietuviškai nekalba. Apskritai, labai nuostabūs žmonės Prūsų lietuviai, jų čia visur, pačiam Karaliaučiuj ir po kitus aplinkinius miestus {daug yra}[95] ir jie visi savęs, savo šnektos ir kilmės // drovisi. Mat ir jie čia nabagėliai, kaip ir Kauno padugnės, mano, kad jei kalbės svetima kalba, tai savo kilmę paslėps ir {save}[96] paaukštins. Šviesos, šviesos – „Aušros“[97] jiems reikia!

Važinėdamas stengiausi save raminti ir visu aplinkiniu džiaugtis. Lig šiol aš buvau papratęs vis mąstyti ir mąstyti apie visą ir tuo mąstymu tur būt per daug eikvojau savo nervų energiją. Dabar stengsiuos daugiau į visa žiūrėti ir, taip sakant, be mąstymo džiaugtis. Tas gal sutausos man energijos. Apskritai, norėčiau padaryti savo obalsiu visos savo ligos metu: „tausot energiją!“, mažai kalbėt, mažai mąstyt ir svajot, mažai rašyt, skaityt, pamažėl judėt, nes pas mane ta energija per greitai išaikvota. Žinoma, kad širdis galėtų smarkiau dirbti, tai vietoj išaikvotos kūnas greičiau naujos išdirbtų, bet širdis dirba silpnai, del to nauja energija kūno išdirbama pamažėl ir ji reikia tausoti. Jei būtų jos perteklius, kaip pirmiau, tai tuomet galėčiau ją laisviau aikvot. //

Taigi, krutėsiu pamažėl, kiek galėsiu. Kad nors rašyt dar galėčiau! Turėčiau būtinai parašyt savo gyvenimo istoriją ir genealogiją, kuri apimtų nemažą mano gimtojo

---

[89] Kalbama apie romaną: SCOTT, Gabriel. *Kilden, eller Brevet om fiskeren Markus* („Šaltinis“, arba „Laiškas apie žvejį Markusą“). Kristiania: Aschehoug, 1918, 212 p.

[90] 1908–1911 m. M. Šalčius mokytojavo Skuode.

[91] Įterpta autoriaus.

[92] Karaliaučiaus nervų ir psichiatrijos klinika buvo atidaryta 1913 m.

[93] Ernstas Meyeris (Ernst Meyer, 1871–1931) – vokiečių psichiatras, profesorius, tyrinėjo organines psichikos ligų priežastis.

[94] Pilkalnis, Piliakalnis, Pilkainis (vokiečių kalba Pillekallen, Pilkallen; nuo 1946 m. rusiškai Dobrovolsk) – Rusijos Federacijos Kaliningrado srities gyvenvietė į vakarus nuo Širvintos.

[95] Įterpta autoriaus.

[96] Įterpta autoriaus.

[97] „Aušra“ (Auszra) – pirmasis tautinis lietuvių mėnraštis, vadintas laikraščiu, nuo 1883 m. kovo iki 1886 m. birželio leistas Mažojoje Lietuvoje. Laikraščio pasirodymą lėmė lietuvių tautino judėjimo branda, nesėkmingi bandymai Rusijos imperijos teritorijoje įsteigti legalų laikraštį. „Aušros“ iniciatoriai – buvę Marijampolės gimnazijos mokiniai ir Maskvos bei Sankt Peterburgo universitetų lietuviai studentai. Pirmojo laikraščio leidėju pasirašė J. Basanavičius.

„Tekšių“[98] krašto ploto istoriją ir gyvenimą. Ypač reikėtų nuvaizduot čia lietuvybės atsiradimą, 1905 m. judėjimą ir jo veikėjus, tai įdomi medžiaga ir į[n]dėlis į mūsų krašto istoriją – nenorėčiau ~~daug~~ tos medžiagos nusinešt su savim į amžinybę – būtų dykai žuvus!

Vasario 5 d.

[...] Šiandien sužinojau iš „Lietuvos“, kad Santarvė[99] įteikė mūsų valdžiai ultimatumą išvesti // kariuomenę iš Klaipėdos krašto, paleisti Simonaičio[100] valdžią, Gelbėjimo Komitetą[101] ir duot vėl sugrįžt senajai Direktorijai[102]. Mane paėmė tiesiai pasiutimas šitą paskaičius. Prancūzai matyt pasiryžę iš paskutiniųjų ginti Lenkų interesus Klaipėdoj ir vardan to jie taip daro. O Lenkai dabar trina rankas iš džiaugsmo, nes šiuo turi progos parodyti Lietuvai dar kartą, kad Santarvė tik su Lenkija skaitosi. Bet tai nieko. Mūsų

---

[98] Tekšiai – apie Prienus, Balbieriškį, Veiverius ir Garliavą gyvenantys lietuviai, kurių šnekta skiriasi nuo grynų dzūkų (toks jų pravardžiavimas).

[99] Antánte (pranc. *entente* – santarvė), Trilypė santarvė – Didžiosios Britanijos, Prancūzijos ir Rusijos politinis karinis blokas, nukreiptas prieš Trilypę sąjungą – Vokietijos, Austrijos-Vengrijos ir Italijos karinę politinę grupuotę.

[100] Erdmonas Simonaitis (1888–1969) – vienas žymiausių Mažosios Lietuvos tautinio ir politinio sąjūdžio vadovų. 1920 m. Klaipėdos kraštą pradėjus valdyti Prancūzijai, nuo kovo 12 d. su Mikeliu Reidžiu (? –†1937 06 15) buvo lietuvininkų atstovai vietos valdžios institucijoje Direktorijoje; 1922 m. vasarį iš jos pasitraukė. Tais pačiais metais Paryžiuje dalyvavo Mažosios Lietuvos lietuvių delegacijos derybose su Ambasadorių konferencijos valstybėmis narėmis (Didžioji Britanija, Italija, Japonija ir Prancūzija) dėl Klaipėdos krašto ateities – prašyta jį prijungti prie Lietuvos Respublikos. Per Klaipėdos krašto sukilimą E. Simonaitis buvo jo politinis lyderis, 1923 m. sausį–vasarį ir nuo 1926 m. sausio iki tų pačių metų lapkričio – Direktorijos pirmininkas. 1923 m. vasarį Klaipėdos krašto valdžios vardu pranešė Ambasadorių konferencijos valstybėms ir Tautų Sąjungai apie deklaraciją, skelbiančią, kad kraštas autonomijos teisėmis prisijungia prie Lietuvos Respublikos. Buvo Klaipėdos krašto gubernatoriaus pavaduotojas.

[101] Vyriausiasis Mažosios Lietuvos gelbėjimo komitetas (toliau – VMLGK) – organizacija, kurios vardu buvo vykdomas Klaipėdos krašto sukilimas. Įsteigta siekiant suburti įvairiose Klaipėdos karšto vietovėse prisijungimo prie Lietuvos idėją remiančius krašto gyventojus, parengti sukilimui politinę atmosferą, parodyti sukilimą kaip vietinių lietuvių iniciatyvą, tuo pridengiant arba nustumiant į antrą planą Lietuvos Vyriausybės vaidmenį, Lietuvos kariuomenės, Lietuvos šaulių sąjungos ir Lietuvoje užsirašiusių savanorių dalyvavimą jame. Po sukilimo VMLGK buvo būtinas kaip tarpininkas, turėjęs sukilėlių valdžią perduoti Lietuvos Vyriausybei. VMLGK veikė nuo 1922 m. gruodžio 18 d. iki 1925 m. rugsėjo.

[102] Direktorija – Klaipėdos krašto vietos valdymo institucija, veikusi 1920–1939 m. Direktorijos pirmininką iš vietos gyventojų skyrė Lietuvos Vyriausybei atstovaujantis Klaipėdos krašto gubernatorius. Kandidatūra buvo derinama su Seimelio daugumos partijomis. Direktorija privalėjo įgyti Seimelio (paprastai provokiško) pasitikėjimą. Ji tvarkė ūkio ir švietimo reikalus, valdė krašto administracinį aparatą, prižiūrėjo policiją ir teismus. 1921 m. rugpjūtį Direktorijos pirmininku tapo Vilius Steputaitis (1868–1941) – Prūsijos ir Mažosios Lietuvos politikos bei visuomenės veikėjas, poetas, teisininkas. Remdamiesi šia Direktorija, vokiečiai ir Prancūzija, Antantės vardu valdanti Klaipėdos kraštą, siekė sukurti freistaatą – Prancūzijos globojamą vokiečių politinį teritorinį projektą. 1923 m. sausį, prasidėjus Klaipėdos krašto sukilimui, VMLGK nušalino V. Steputaičio Direktoriją ir pavedė E. Simonaičiui sudaryti naują. Sukilimo vadovų Direktorija sudaryta 1923 m. sausio 13 d. Šilutėje. Po Antantės valstybių vasario 2 d. notos Lietuvos Vyriausybei E. Simonaitis valdžią oficialiai perdavė Antantės paskirtai Viktoro Gailiaus (1893–1956) direktorijai. Ji drauge su Lietuvos Vyriausybės įgaliotiniais Antanu Smetona (1874–1944), vėliau Juozu Budriu (1889–1964) administravo Klaipėdos kraštą iki 1925 m. rugpjūčio.

valdžia, rodos, yra pasiryžus drąsia ranka atmesti tą begėdišką prancūzų ultimatumą. Nutrauks diplomatinius santykius su mumis? Apskūs Tautų Sąjungai?[103] Paleis Lenkiją prieš mus? Nusispiaut! Diplomatinius santykius vėl atnaujins, kaip apsispras su Klaipėdos prijungimu Lietuvai. Tautų Sąjungai apskūs, tai Lietuvos klausimas geriau išsigarsins pasauly ir Lietuva laimės jį. O jei paleis // Lenkiją, tai Rusija stovi pasiruošusi ties Vilnijos siena, tai tik greičiau išriš Vilniaus klausimą. Prancūzai išlaipins desantą Klaipėdoj? Tai yra juokas, jei pamėgintų, tai tik mums padarytų laimikio! Taigi, visa už tai, kad ultimatumas būtų drąsiai atmestas!

Vasario 6 d.

[...] Buvau mūsų Konsulate[104]. Radau Kostą Jurgelevičių[105] „freisschärl'į"[106] iš Klaipėdos krašto. Atvažiavo į Karaliaučių su visais ženklais: užsiuvimais ant rankovių, su liudymais sukilėlių kariuomenės. Papasakojo visai, kaip ruošės į žygį, kaip vargingai žygį atliko. Klaipėdoj prancūzai laikosi priešingai sukilėliams, o anglai draugingai. Anglų mininko „Caledon"[107] kapitonas dovanojo „Kareivių Gaivinimo Komitetui"[108] maišą cukraus. // Anglų jūrininkai nesutinka su prancūzais, dažnai susipeša ir anglai prancūzus paprastai savo box'u[109] įveikia. Žmonės laikosi abuojai. Vokiečiai ir jų

[103] Tautų sąjunga – tarptautinė organizacija, veikusi 1919–1946 m. Siekė garantuoti tarptautinę taiką ir saugumą, skatinti draugiškus tautų santykius ir bendradarbiavimą, išsaugoti po I pasaulinio karo susidariusį politinį *status quo*.

[104] Lietuvos generalinis konsulatas Karaliaučiuje, nuo 1934 m. – Generalinis konsulatas Karaliaučiuje, veikė 1921–1939 m. Pirmasis konsulas Vytautas Jonas Gylys pareigas ėjo nuo 1921 m. rugpjūčio 1 d. iki 1922 m. rugpjūčio 16 d. Viena svarbiausių Lietuvos konsulato Karaliaučiuje veiklos sričių buvo teigiamo Lietuvos įvaizdžio Vokietijoje formavimas ir ryšių su tautiečiais skatinimas.

[105] Kostas Rudamina Jurgėla (Jurgelevičius) (1904–1988) – advokatas, istorikas, JAV lietuvių veikėjas. 1922–1923 m. tarnavo Užsienio reikalų ministerijoje, įsteigė pirmąjį skautų žurnalą „Skautas" (1922–1923). 1919 m. – Lietuvos kariuomenės savanoris, 1923 m. – Klaipėdos sukilimo dalyvis.

[106] Savanorį (iš vok. k.).

[107] „Caledon" – Didžiosios Britanijos karo laivas. Reaguodamos į įvykius Klaipėdoje, Santarvės valstybės į Klaipėdą atsiuntė šešis karo laivus, tarp jų – Didžiosios Britanijos karo laivą „Caledon", Prancūzijos kreiserį „Voltaire" – žr. *Kova dėl Klaipėdos: įvykiai ir žmonės 1918–1923 m. = Struggle for Klaipėda: events and people*" [leidinys skirtas Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos Respublikos 90-ies metų sukakčiai paminėti]. Sudarytojai Zita Genienė, Vygandas Vareikis, vertėjas Vidmantas Štilius. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė. Mažosios Lietuvos istorijos muziejus, 2013, p. 54.

[108] Kareivių gaivinimo komitetas – sukilėliams užėmus Klaipėdos kraštą, šio krašto moterys suorganizavo Gaivinimo komitetą, kuris savanoriams tiekė maistą.

[109] Dėžė (iš angl. k.).

agentai visa šnipinėja. Aukštuolaitis[110] su Wandingu[111] Tilžėj ruošia kontrpučą prieš sukilėlius. Susitikau Vakare gatvėj generolą Skomskį[112] ir Sinkų[113]. Atvažiavę į čia ~~paūžt~~ su reikalais, bet nepraleidžia progos paūžt ir pasipirkt ko kam reikia.

Parašiau laišką Tomui Strukčinskui[114], kviesdamas jį su mano žmona[115] atvažiuoti pas mane į čia ir pasipirkti.

Vasario 7 d.

Gavau laišką nuo J[uozo] Tysliavos[116]. Sakos išgavęs man pinigų per P[etrą] Klimą[117]– Viceministerį iš U[žsienio] R[eikalų] M[inisteri]jos ir iš mano seno skolininko Budvyčio[118]. Gavau laišką ir nuo žmonos[119]. Rašo, kad kosanti, blogai atrodanti. Nuo to man sieloj atsiranda kažin kokio kartumo, drumstumo ir gailesčio. Tai kas kaltas? Aš kenčiu // savo kančias, o ji privalėtų pati savęs žiūrėti. Vargas su silpnom, bevalėm moterimis!

Atvažiavo gydytis pas prof. Mathes'ą[120] p. Lisauskis[121]. Jis lankys mane, o aš – jį.

Vasario 10 d.

Nerašiau dienyne per pereitas dvi dienas nieko del to, kad neturėjau laiko: daug vaikščiojau po miestą, buvau mūsų Konsulate, susitikau daug žmonių iš Kauno: Seimo

[110] Jurgis Aukštuolaitis (*? †?) – Lietuvos politikos veikėjas, kilęs iš Mažosios Lietuvos. Kovai su bolševikais 1919 m. sausį suorganizavo Prūsų lietuvių (Žemaičių) savanorių batalioną (Tauragėje), 1919 m. vasarį buvo jo vadas. 1919 m. vasarį–liepą – Krašto apsaugos ministerijos valdininkas. Vėliau užverbuotas lenkų žvalgybos 1919 m. vasarą padėjo pogrindyje veikusiai antivalstybinei lenkų karinei organizacijai POW (Polska Organizacja Wojskowa) rengti sukilimą prieš Mykolo Sleževičiaus vyriausybę, buvo numatytas naujos prolenkiškos vyriausybės vadovu. Susekus sukilimo rengimą, pabėgo į Vilnių, leido Lietuvos Vyriausybei priešišką laikraštį „Suvienytoji Lietuva". 1919 m. apsigyveno Klaipėdoje, rūpinosi Klaipėdos kraštą prijungti prie Lenkijos.

[111] Wandingas – neišsiaiškinta.

[112] Bronius Skomskis (1864 (kitais duomenimis, 1865) – 1935 03 18) – Lietuvos karo veikėjas, generolas (1921).

[113] Autorius klaidingai nurodo pavardę, iš tikrųjų tai Feliksas Senkus – karininkas (1898–†?) 1919 m. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, baigė Karo mokyklą. 1920 m. paskirtas į Generalinio kariuomenės štabo Žvalgybos skyrių. 1923 m. sausio 9–13 d. dalyvavo Klaipėdos sukilime, buvo sukilėlių žvalgybos skyriaus viršininkas.

[114] Tomas Strukčinskas – M. Šalčiaus sesers Onos Kotrynos Strukčinskienės (1897–1997) vyras.

[115] Bronislava Rožanskaitė-Šalčiuvienė (1891–1972) – žr. 46 išnašą.

[116] Juozas Tysliava (1902–1961) – lietuvių poetas, nuo 1920 m. dirbo įvairių leidinių redakcijose, „Eltoje".

[117] žr. 76 išnašą.

[118] Pranas Vytautas Būdvytis (1900–1975) – lietuvių žurnalistas, poetas. Bendradarbiavo „Rygos garse" (1909–1917), „Lietuvių balse" (1931–1940), „Ateities spinduliuose" (1930–1940). Leido ir redagavo satyros žurnalą „Spaktyva" (1924–1934).

[119] Žr. 46 išnašą.

[120] Maksas Mathesas (Max Matthes, 1865–1930) – medicinos profesorius, Vokietijos aukštosiose mokyklose studentams skaitė vidaus ligų kursą, 1922 m. ėjo Karaliaučiaus universiteto rektoriaus pareigas.

[121] Andrius Lisauskas – žr. 56 išnašą.

pirmininką kunigą Bistrą[122], generolą Skomskį[123], žvalg[ybos] karininką Sinkų[124]. Kunigą Bistrą sutikau laikrodžių magazine – ten jis pirkosi sau kabinetinį stalo laikrodį marmoro apdare. Atvažiavęs į čia pasipirkti ko ne ko; nusiskundęs, kad per pastaras 3–4 dienas čia visi nežmoniškai pakėlė kainas visoms prekėms. Tai prieš pat Rytų Mūgę[125], kuri įvyks 18-II ligi 23. II, ir doleriui nuo 49.000 nukritus ligi 30.000! Čia pasireiškia ypatinga gudri vokiečių finansiniai ekonominė politinė[126]. Smarkiai nupuldydami dirbtinai savo markės kursą, jie duoda // jos prisipirkti visiems svetimtaučiams, o paskui, kai markė išpirkta, tai tuomet jie pakelia {vėl markių kursą ir kartu} prekių kainas, kurias svetimtaučiai turi pirkti, bijodami nuostolių del kylančio markės kurso, nes markių atgal į svetimą valiutą vokiečiai stengias nemainyti jokiu būdu. Norint jų banke vokiečių markes iškeisti atgal į dolerius ar kitą valiutą, reikia turėti „ausweisą"[127] iš „Finanzamto"[128]. Gavau iš U[žsienio] R[eikalų] M[inisteri]jos 174[129] litus 68 centus vardu priedo ir algos ligi gruodžio 6 d. š. m. Gavau iš brolio Povilo[130] iš Panevėžio čekę ant 350.000 markių (100 litų). Aš taip ir maniau, kad brolis Povilas greičiausiai atsilieps į mano prašymą pinigų paskolint. Jis visumet jautresnės sielos buvau[131] ir visa stengiasi visumet tuojau padaryt. Taigi, pinigų pakaks tuo tarpu. 130 litų pasidėjau Konsulate[132]. 44 l. 68 c. pasiėmiau su savim. Markes // taip pat turiu su savim. Šios savaitės sąskaita išaugo ligi 82.000 markių, t. y. 27–28 litai.

Vasario 11 d.

Pas mane atsilankė Vidaus Reikalų Viceministeris p. Petras Kerpė[133]. Jis nepaprastos simpatijos ir draugingumo jaučia prie mano brolio Petro[134]. Tas jausmas ir priklausymas vienai partijai riša jį ir prie manęs šiek – tiek, nors šiaip jis prie manęs simpatijos daug {gal}[135] ir neturėtų. P[etras] Kerpė yra tikras žemaitis – vakarietis – del to šaltas, užsidaręs savy, visumet susivaldąs, atsargus ir paslaptingas. Tikrą jo mintį ir jausmą tegalima

[122] Leonas Bistras (1890–1971) – Lietuvos valstybės ir politikos veikėjas. 1919 m. Lietuvos Vyriausybės spaudos biuro vedėjas, oficiozo „Lietuva" (1919–1928) vyriausiasis redaktorius. Pirmojo Seimo (1922–1923) pirmininkas.

[123] Žr. 112 išnašą.

[124] Žr. 113 išnašą.

[125] Vokietijos Rytų mugė, dar žinoma kaip Karaliaučiaus mugė, pirmą kartą suorganizuota 1920 m. rugsėjį. Šios mugės tikslas buvo reklamuoti Rytų Prūsijos provincijos ekonomiką, kadangi po Pirmojo pasaulinio karo „Lenkijos koridorius" atkirto Karaliaučių nuo Vokietijos.

[126] Tikėtina, kad autorius norėjo parašyti žodį „politika".

[127] Pažymėjimas (iš vok. k.).

[128] Finansų tarnyba (iš vok. k.).

[129] Rankraštyje 176 taisyta į 174.

[130] Povilas Šalčius (1893–1949) – buhalteris, nuo 1931 m. – Lietuvos mėsos pramonės ir prekybos akcinės bendrovės „Maistas" Panevėžio mėsos fabriko buhalteris.

[131] Tikėtina, kad autorius norėjo parašyti žodį „buvo".

[132] Čia rašoma apie Lietuvos generalinį konsulatą Karaliaučiuje.

[133] Petras Kerpė (1889–1943) – teisininkas, Kretingos apskrities viršininkas, Kauno miesto ir apskrities viršininkas, 1920–1923 m. – vidaus reikalų viceministras.

[134] Žr. 49 išnašą.

[135] Įterpta autoriaus.

intuicijos keliu numanyti. P[etras] Kerpė yra tipingas šių laikų Lietuvos valdininkas. Nors jaučia, kad ydų begalės ir jo Ministerijoj, bet jis ten sau ramiai sėdi ir del to nei kiek nesikarščiuoja, nesiblaško pastangose ūmai visa pataisyti. Jis kantriai laukia, kol, taip sakant, ateis laikas ir visa pats savaimi pasitaisys, taip sakant – subręs, nusistovės. Savo šefą {V[idaus] Reikalų} ministerį Oleką[136] p. Kerpė nupiešė, kaip didelį patriotą ir gerą // žmogų, bet visai be kūrybos ir iniciatyvos, kaip „sustingusį ministerį". Iš direktorių jis piktinąsis Socialės Apsaugos direktorium p. Šostaku[137], kuriam visai nerūpinti kūryba savo srity, kuris prileido pas save dalykus ligi žinomo valdininko Mocevičiaus[138] aferų ir suėmimo. P. Šostakas visumet vieną interesą turi – tai pakortuot, išsigert. Kortuojąs jis daugiausiai iš pinigų ir statąs dideles sumas, kurios kaip atsiranda pas jį, gaunant nedidelė alga, visai nesuprantama.

Pasikalbėjom apie partijų santykius. Socialistai liaudininkai dabartinėse „ilgose" derybose su krikščionimis del valdžios sudarymo, parodė visišką savo bankrotą, – kad jie visai neturį galvų. P. Šleževičius[139], jų lyderis, užimtas juriskonsultavimu žydams pirkliams šmugelninkams ir lenkams ir rusams dvarininkams neturi laiko gilintis į politiką, nieko skaityti ir galvoti. Jis tetiekia pinigus savo netvarkingai žmonai, kuri pati // nežino, kaip kvailai juos leisti ir mėtyti visokiems parėdams ir vakaruškoms. Kitas liaudininkų lyderis p. Vladas Natkus[140] yra dar nenunokęs vaikezas, kuris, užsiėmęs savo „buliukišku" reikalų tenkinimu, negali gerai gilintis į politiką ir jos gerai ir ramiai apgalvoti.

Krikščionys tuo tarpu vis labiau drąsėja. Jie drąsiai apsiima vieni sudaryti vyriausybę ir laukia momento, kad tik greičiau priaugtų jų naujai kepami Vokietijos švietyklose[141] „mokslininkai" – tuomet jie nelaikys reikalingu toliau laikyti įstaigose kitų partijų žmones.

Vasario 17 d.

Vakar vakare buvau mūsų Konsulate[142] švęsti vasario 16 dienos. Buvo susirinkus visa lietuvių kolonija, susidedanti daugiausiai iš studentų. Jų tarpe keli Lietuvos vokietukai, kurie čia mokosi pas Rytų Prūsų ordeno ainius, kaip toliau germanizuoti ir Didžiąją

[136] Kazimieras Oleka (1880–1971) – lietuvių visuomenės veikėjas, teisininkas. 1919–1921 m. Kauno apygardos teismo narys ir vyresnysis notaras, 1921 m. – Lietuvos centrinio archyvo direktorius, 1922–1923 m. vidaus reikalų ministras.

[137] Aleksandras Šostakas (1880–†?) – 1921–1924 m. Darbo ir socialinės apsaugos departamento direktorius, 1925 m. Darbo ir socialinės apsaugos inspekcijos vadovas, 1926 m. – Vyriausiosios socialinio draudimo valdybos pirmininkas.

[138] Mocevičius – 1920 m. Darbo ir socialės apsaugos departamento Darbo skyriaus vedėjas.

[139] Mykolas Šleževičius (1882–1939) – Lietuvos valstybės, politikos ir visuomenės veikėjas, teisininkas. 1920–1922 m. –Steigiamojo Seimo, 1922–1923 m. – I, 1923–1926 m. – II, 1926–1927 m. – III Seimo Lietuvos socialistų liaudininkų demokratų partijos, Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos atstovas. 1920–1924 m. politikų įsteigto visuomeninio Vyriausiojo Lietuvos gynimo komiteto, kuris savanoriškais pagrindais organizavo šalies gynimą, pirmininkas.

[140] Ladas (Vladas) Natkevičius (1893–1945) – lietuvių visuomenės veikėjas, diplomatas, teisininkas. 1920–1922 m. Steigiamojo Seimo narys, pirmasis sekretorius, 1920–1921 m. – Mažojo Seimo narys kandidatas, 1922–1923 m. I Seimo atstovas.

[141] Čia turimi galvoje Vokietijos universitetai.

[142] Žr. 77 išnašą.

Lietuvą. Buvo vakarienė, kalbos. Kalbėjo p. Milčius[143], studijuojąs, bet užėmęs su // savo žmona Konsulato butą, p. Stankaitis[144], slaptosios milicijos valdininkas, mokęsis savo amato čia pas vokiečius, studentas Pašys[145], p. Poželienė[146], na ir aš. Ponas Lietuvos Konsulas Hasfordas[147] nepratarė nei žodžio (mat jis kaip vokiečių tarnybos majoras yra ne „žodžių", bet „darbų" žmogus). Visose kalbose ir tostuose pasireiškė didis pataikavimas vokiečiams, nes mūsų studentai yra labai įbauginti vokiečių grumojimu išmesti juos iš savo universitetų ir žino iš patyrimo, kad vokiečių valdžiai ant rytojaus bus žinoma ligi vieno žodžio, kas buvo toj šventėj kalbėta ir daryta.

Aš savo kalboje, kaip privatinis žmogus ir ligonis, pasistengiau būti kiek laisvesnis ir iškeliau aikšten vietinės vokiečių spaudos šmeižtus ir puolimus Lietuvos ir lietuvių del Klaipėdos įvykių. Nurodžiau, kad tie puolimai yra labai neteisingi, nepamatuoti ir // labai nepolitikingi. Juk kas, kas, bet Rytų Prūsai turi labiausiai būti suinteresuoti, kad Lietuvos valstybė gyvuotų ir būtų stipri, nes tik Lietuvos valstybės gyvavimas pridengia nuo Lenkų ir Kitų Rytų Prūsus ir duoda jiems galimybės gyvuoti ir būti Vokietijos dalimi. Klaipėda ligi sukilimo buvo baze Prancūzų ir Lenkų Lietuvos apsupimo ir nuolatinio grasinimo jai, ~~ir~~ Tarybų Rusijai ir Vokietijai, o ypač Rytų Prūsams. Jei ji negalėjo grįžti Vokietijai, tai keno rankose geriau jai būti Lietuvos, – ar tos kompanijos, kurios rankose ligi šiol buvo? Aiškus politikos supratimas diktuoja, kad Lietuvos rankose, bet, gaila, kad Vokietijos, ir ypač trumparegiai Rytų Prūsų politikai to nemato. Mūsų kolonijos uždavinys kiek galint tai išaiškinti vietos vokiečiams. Buvo padainuota kelis kartus Lietuvos himnas, šaukta valio nepriklausomybei, valdžiai, konsului, akademikams, šeimininkėms ir t. t. ir gerokai išmaukta alaus.

Išėjau aš tuoj pakilus nuo stalo ir galo nemačiau.

Vasario 24 d.

[...] Labai sunkų įspūdį į mane padarė amerikiečio Martaus[148] mirtis Kretingos Apskrities Ligoninėj, kame jis gulėjo susirgęs dėmėtąja šiltine, nuvažiavęs į Klaipėdos kraštą padėti jį atvaduoti propaganda. Mirė vienas, nepalikęs jokios šeimynos ir net nei keno neapgailėtas. „Lietuvoj" buvo įdėta tik trumpa žinutė, korespondencijos pavidale! Nors tai buvo mažamokslis žmogus, bet patriotas (ir tas jame kaip mažamoksly ypač turėtų būti

[143] Žr. 81 nuorodą.

[144] Jonas Stankaitis – Kauno miesto viešosios policijos vadas nuo 1922 m. rugsėjo 6 d. iki tų pačių metų rugsėjo 27 d., trumpai dirbo kriminalinės policijos vadovu. Žr.: *Lietuvos vidaus reikalų istorija*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, 2008, p. 212.

[145] Pašys – studentas.

[146] Enny Poželienė – teisininko, advokato, knygnešio ir politinio veikėjo Vlado Poželos (1879–1960) žmona, 1923 m. gyvenusi Karaliaučiuje.

[147] K. Hermanas Hasfordas – vicekonsulas, laikinai ėjo ir konsulo pareigas nuo 1922 m. rugpjūčio 16 d. Lietuvos generaliniame konsulate Karaliaučiuje.

[148] Andrius Martus (Martusevičius) (1874–1923) – visuomenės veikėjas, Klaipėdos krašto sukilimo dalyvis. 1920 m. iš JAV sugrįžo į Lietuvą. 1920–1922 m. skaitė paskaitas Klaipėdos krašte. Pasisakė per MLGK surengtus mitingus, dalyvavo 1923 m. sausio 15 d. Klaipėdos prefektūros apsiaustyje, kur peršalo ir mirė.

branginama) – del to reikėjo nors nedidelį nekrologą įdėti, nes vis delto jis ir Amerikoj ir Lietuvoj darbavos tėvynes gerovei ir padarė šiek tiek. Bet, mat, mūsų lietuvių dvasios nesubtelingumas ir siaurumėlis (tik kas yra iš savos partijos, tas yra garbinamas) – o gal mūsų „redaktorių" neinformuotumas ir nežinojimas savų žmonių!

Gaila taip pat ir d-ro Zauniaus[149] žmonos[150]. // Ji mirė, jei tikėt, ką V. Natkus[151] apie Zaunių pasakoja, iš savo vyro kalčios. Tai buvo dar jauna moteris, tikra lietuvaitė, dalyvavusi Kaune daugely visuomenės ir labdarybės darbų. „Lietuva" taip pat nieko nepaminėjo. Vis, mat, dar nepriaugimas mūsų ligi kultūrinių žmonių laipsnio. Imt vokiečius pavyzdžiui – tie kiekvieną mirusį, be priprasto tokiais atvejais paminėjimo nekrologais, būtinai dar pamini ir laikrašty ir niekad nepamiršta pabrėžti ~~nuopelnų~~ prusiškumo ir savo visuomenei nuopelnų atžvilgiu.

Baisiai pasiilgau savo žmonos ir abiejų dukrelių. Iš tolumo jos man neapsakomai brangios ir mielos – ir diduma mano gyvenimo tikslo! Jei nebūčiau, rodos, naudingas nei savo šeimynėlei, tai nei gyventi nenorėčiau. Parašiau Aldusytei[152] atviruką, kuriame prašau, kad Mamytė[153] su seserim Elenute[154] atvažiuotų pas mane Velykoms į Karaliaučių, pasipirkti, pasimatyti, pasikalbėti ir gal draugėj grįžti.

Vasario 27 d.

[...] Šiandien nors nešalta, bet labai drėgna ir oro spaudimas didelis. Su šiuo savo ūpu griežčiausiai kovoju; kad nepasiduot jam buvau išėjęs į mūsų Konsulatą, ten radau U[žsienio] R[eikalų] M[inisteri]jos kurjerį p. Andrikį[155], kuris važinėjasi tarp Kauno ir Europos sostinių ir vėl pradeda vežti daug ir sunkaus užantspauduoto „diplomatinio" bagažo. Kas per žmogus p. Andrikis neturiu supratimo, bet, rodos, kad iš Lietuvos vokiečių kilęs ir tarnauja „vaterlandui"[156]. Nesuprantu, kodel pas mus vis tepriimamama į U[žsienio] R[eikalų] M[inisteri]ją visokio gaivalo? Matyt, iš p. Direktorių kas yra tiesioginiai tame suinteresuotas! Purickio[157] nera, bet Purickio dvasia ten gyva!

---

[149] Dovas Zaunius (1892–1940) – Lietuvos valstybės diplomatas, teisininkas. 1919–1920 m. Lietuvos užsienio reikalų ministerijos Politikos departamento direktorius, nuo 1920 m. Lietuvos reikalų patikėtinis Latvijoje, nuo 1921 m. – Estijoje.

[150] Marija Jasinskaitė-Zaunienė (1895–1923) – pirmoji Dovo Zauniaus (1892–1940) žmona, Saliamono Banaičio spaustuvės tarnautoja. Mirė 1923 m. vasarį, Zauniui einant Lietuvos reikalų patikėtinio pareigas Latvijoje. Žr. KVIKLYS, Bronius. Nugrimzdusių varpų krašto sūnus. *Draugas. Mokslas, menas, literatūra*, 1990, vas. 24, Nr. 39(8), p. 1.

[151] Žr. 140 išnašą.

[152] Aldona Šalčiūtė-Vaitiekūnienė (1920–1975) – M. Šalčiaus dukra, gydytoja ftiziatrė.

[153] Bronislava Rožanskaitė-Šalčiuvienė (1891–1972) – M. Šalčiaus žmona, namų šeimininkė.

[154] Elena Rožanskaitė – M. Šalčiaus žmonos sesuo.

[155] Andrikis – neišsiaiškinta.

[156] Tėvynė (iš vok. k.).

[157] Juozas Purickis (1883–1934) – lietuvių visuomenės ir valstybės veikėjas, kunigas, publicistas. 1920–1922 m. Steigiamojo Seimo atstovas (nuo Lietuvos krikščionių demokratų partijos). 1920–1921 m. – VI Kazio Griniaus ministrų kabinete ėjo užsienio reikalų ministro pareigas. Nuo XX a. 3-iojo dešimtmečio pirmosios pusės aktyviai veikė Lietuvos šaulių sąjungoje, Ekonomikos draugijoje, steigė Lietuvių-gudų draugiją.

Vasario 28 d.

Gavau p. Juozo Tysliavos[158] laišką. Rašo, kad kalbėjęs su p. Klimu[159] del manęs ir p. Klimas siūlo man paimti spaudos vedėjo vietą Maskvoj[160] ir ten baigti gydytis. Maskva klimato atžvilgiu būtų gera vieta – kontinentalinis klimatas, pastovesnis oras, bet maisto, vaistų, gydymo priemonių ir gyvenimo atžvilgiu gal sunku ten būtų man gyti. Nutariau prašyti p. Klimo, kad vis delto geriau skirtų mane kur nors į Vakarus, bet jei nieku būdu tai bus negalima, tai reikės priimti skirimą ir į Maskvą. Ta prasme reikės duoti ir atsakymas p. J. Tysliavai.

Kovo 5 d.

Šiandien vyksiu į „Hartungsche Druckerei"[161] į kur esu padavęs apskaičiuot kiek apsimokėtų man atsispaudimas savo knygelių. Jei bus galima prieinama kaina gauti spausdinti, tai reikės pasiskolinus pinigų pačiam atsispausdinti {savo raštelių}[162] ir perduoti, nes „Šviturys"[163], „Kultūra"[164], T[ėvynės] M[ylėtojų] D[raugija][165], S[usivienijimas]L[ietuvių] A[merikoje][166] mane tik arba suvadžiojo arba apgaulingai išnaudojo. Jei būsiu sveikas reikės organizuoti autorių koperatyvą patiems leisti savo kūrinius, nes dabartinės bendrovės tai siurbėlės.

---

[158] Žr. 116 išnašą.

[159] Žr. 76 išnašą.

[160] Čia greičiausiai rašoma apie Lietuvos pasiuntinybės Maskvoje (1921–1940) Spaudos skyrių. 1923 m. pasiuntinybei vadovavo Jurgis Baltrušaitis (1873–1944).

[161] Hartungų spaustuvė (nuo 1872 m. „Hartungsche Zeitung" laikraščio ir leidyklos spaustuvė) veikė 1745–1934 m. Karaliaučiuje, 1805–1819 m. turėjo filialą Gumbinėje. Įmonę sudarė spaustuvė, stereotipų ir litografijų skyriai, knygrišykla ir knygynas. Buvo viena moderniausių ir pajėgiausių spaustuvių Mažojoje Lietuvoje, leido knygas visomis Rytų Prūsijos tautų, gretimų šalių ir senosiomis kalbomis. Hartungai prekiavo lietuviškomis knygomis visoje Mažojoje Lietuvoje, latviškomis – Kurše ir Livonijoje, vokiškas ir lietuviškas knygas pardavinėjo tarptautinėse knygų mugėse Leipcige. Žr. KAUNAS, Domas. Hartungų spaustuvė. *Mažosios Lietuvos enciklopedija*. T. 1. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000, p. 549.

[162] Įterpta autoriaus.

[163] „Švyturys" – knygų leidimo akcinė bendrovė, veikusi 1918–1928 m. Vilniuje ir Kaune. Bendrovę 1918 m. Vilniuje įsteigė Stasys Jackevičius, Martynas Kukta, Jonas Rinkevičius, Antanas Rucevičius, Mykolas Steigvila ir Jonas Strazdas. Leido vadovėlius, skaitymo knygas, vaikų literatūrą, lietuvių autorių raštus. „Švyturys" buvo vienas svarbiausių vadovėlių tiekėjų mokykloms, organizavo jų prekybą. Dalį leidinių spausdino Tilžėje, Karaliaučiuje, Leipcige. 1928 m. bankrutavo ir įsijungė į „Spindulio" akcinę bendrovę.

[164] Žr. 78 išnašą.

[165] Tėvynės mylėtojų draugija, Jungtinių Amerikos Valstijų lietuvių kultūros ir švietimo organizacija, įkurta 1896 m. Susivienijimo lietuvių Amerikoje veikėjų Tomo Astramsko (1853–1921), Jurgio Kazakevičiaus (1873–1934), Petro Mikolainio (1868–1934) iniciatyva vietoj Lietuvių mokslo draugystės (veikė 1886–1896 m.). Draugija leido knygas, spaudos draudimo metais jas siuntė į Lietuvą.

[166] Lietuvių susivienijimas Amerikoje – savišalpos organizacija, įkurta 1886 m. rugpjūčio 15 d. Susivienijimo visų lietuvininkų Amerike pavadinimu. Rūpinosi JAV lietuvių kultūros, švietimo reikalais, leido knygas. Taip pat ši organizacija leido laikraščius „Lietuviškas balsas" (1886–1889), „Vienybė lietuvininkų"(1886–1920), nuo 1896 m. leidžia „Tėvynę".

Spaustuvėj buvau. Vokiečiai deda tokias kainas, kad jokiu būdu negalima jiems pavesti darbas. Reikės tur būt visa duoti Šviet[imo] M[inisteri]jos Leidimo Komisijai[167].

Kovo 7 d.

[...] Bežiūrint man į sustingusias ir labai gerai ir aiškiai išsilaikiusias museles (mašalėlius) gintaro gabalėlio prie mano laikrodžio, man atėjo galvon mintis, kad būtų gerai numirėlius apipilti gintaro derva ir sudėti į mauzoliejus – tokiu būdu sukonservuotas kūnas galėtų stovėti tūkstančius metų! Būtų įdomu ateities mokslui ir tautos gentkartėms[168]. Jei gintarai per brangu, galima gal būtų kokia kita pigesne perregima skaidria medžiaga – kanifolija, sakais ar kuo panašiu, apipilti ir sustinginti. Reikėtų šita mintis perduoti viešai. Ypač tuo būdu reikėtų konservuoti mūsų tautos didvyrių relikvijas.

Kovo 9 d.

[...] Parašiau laišką į Ameriką Susivienijimo Lietuvių Amerikoj Sekretoriui[169], ~~laiške~~ užklausdamas, ar aš tebesiskaitau dar to Sus[ivieniji]mo nariu, ar ne? ligi kurio laiko už mani buvo sumokėtas nario mokesnis (K[onstantinas] Norkus[170] ir J[onas] Strimaitis[171] sakė, kad sumokėję už mane ligi 1922 m.) ir jei nesiskaitau nariu, tai kaip galiu atgauti savo narystę atgal, o jei visai negaliu atgauti arba per sunku, tai ar negalėčiau savo įdėtų įdėlių į S[usivienijimą]L[ietuvių]A[merikoje][172] (metinių mokesnių pavidale) atgauti. Tai būtų man sergant labai svarbu. Iš ten aš turėčiau gauti apie 70 dolerių savo įdėlių. O jei atgaučiau narystę, tai po 18 dolerių pašalpos savaitėj!

---

[167] Knygų leidimo komisija – Lietuvos Respublikos švietimo ministerijos leidykla, veikusi 1919–1940 m. Leidyklos tikslas buvo leisti vadovėlius mokykloms bei lietuvių ir pasaulinės literatūros veikalus. Knygų leidimo komisija buvo vienintelė valstybinė leidykla Lietuvoje, dirbusi pagal planingą leidybos programą, knygų vertimą derino su mokyklų programomis. Išleido 530 numeruotų leidinių.

[168] Gentkartė – tauta, generacija.

[169] Nuo 1920 m. sausio 1 d. iki 1933 m. sausio 1 d. SLA sekretorės pareigas ėjo P. Jurgeliutė. Žr. *Susivienijimo lietuvių Amerikoje auksinio jubiliejaus albumas*, 1886–1936. Redagavo ir tekstus parašė S. E. Vitaitis. vinjetes nupiešė ir medžiagą surinko A. B. Strimaitis. New York, N.Y.: Susivienijimas lietuvių Amerikoje, 1936, 304 p., vinj., nuotr.

[170] Konstantinas Norkus (1893–1973) – Lietuvos žurnalistas, redaktorius, Argentinos lietuvių visuomenės veikėjas. 1915 m. išvyko į JAV. 1917 m. dirbo laikraščio „Naujienos“ (1914–1986) redakcijoje, leidinio „Lietuva“ (1892–1920) vyriausiojo redaktoriaus padėjėju; 1918 m. savaitraščio „Ateitis“ (1914–1918), 1918–1920 m. savaitraščio „Sandara“ redaktorius. Žr. Žurnalistikos enciklopedija. Vilnius: Pradai, 1997, p. 361.

[171] Jonas Strimaitis (1881–1933) – Lietuvos žurnalistas, redaktorius, visuomenės veikėjas. 1913–1920 m. gyveno JAV. 1917–1918 m. redagavo „Jaunąją Lietuvą“ (1914–1916), „Ateitį“ (1914–1918) ir „Sandarą“, leidžiamą nuo 1918 m. 1921 m. grįžęs į Lietuvą, 1921–1922 buvo „Lietuvos ūkininko“ redaktorius. Lietuvos rašytojų ir žurnalistų sąjungos signataras. Žr. Žurnalistikos enciklopedija. Vilnius: Pradai, 1997, p. 475.

[172] Žr. 166 nuorodą.

Kovo 11 d.

[...] Gavau laišką iš „Deutsche Bank“[173] skyriaus Karaliaučiuj, kad man yra atsiųsta „Kultūros“ 40 dolerių. Matyt į „Kulturininkus“ mano laiškas veikė kiek, kad susiprato. Vis tai bus bent kokia parama, o šiaip man paliegusiam, be paramos, iš niekur be lėšų ir be saviškių gyvenimas be galo kartus. Ne kartą yra atėjusi man mintis ar beverta čia jau taip gydytis? Ar kad keletą metų užtraukti tai, kas neišvengiamai vieną kartą vis vien turės atsi//tikti? Absoliutumo bei amžinybės atžvilgiu neturi jokios reikšmės, ar aš gyvensiu 32 metų, ar 60 metų, ar net 100. O šiaip kam aš jau taip reikalingas? Savo šaliai kaip kovotojas kurioj nors srity? Bet aš daugiau nesu kovotojas, nes many, tur būt, ant visados {jau}[174] palaužta kovos dvasia (ir tai savųjų!!!). Manęs ir niekas neatsimena – ar aš esu, ar manęs nėra. Man dargi šaukiantis, niekas pagalbos rankos be artimųjų neištiesė!.. „Kultūra“ tatai daro pirmoji ir gal del to, kad ji yra „Kultūra“, – tai būtų labai malonus reiškinys mūsų gyvenime!

Gal aš dar ir kiek reikalingas. Šeimynai savo aš, be abejojimo, būčiau dar labai {ir labai}[175] reikalingas. Mano Danutė ir Aldutė dar reikia išauginti išauklėti išmokyti ir pridengt savo {aprūpinimu}[176] jas, kad galėtų sveikos, stiprios, doros ir naudingos šaliai išaugti... Gyventi dar ir kūrybai, bet tam reikia, kad jėgos grįžtų. Be jų – kokia gali būti kūryba?

Viešpatie! Kaip būtų gerai, kad vėl kaip pirmiau, mintis galėtų, tarsi ver[s]te pervesti kitų veikalus ir žaibo greitumu kurti nauja ir statyti didingas, gražias ir galingas pilis... Kūnas tebūnie pakirstas ir menkas, bet dvasia, dvasia tegul žydi ir tarpsta!

Aš dar tik ruošiausi {pradėt} [177]gyventi pasibaigus kovai del mūsų nepriklausomybės, norėjau keliauti – pamatyti dar Indiją, Australiją, Afriką ir Pietų Ameriką, norėjau dar mokytis ... kalbų ir kito. Nejau visa tai jau žlugs man ir niekad niekad nebegrįš?

Norėjau {sulaukt ir} pamatyt, kaip atrodys mūsų Lietuva jau įsigyvenus savo nepriklausomybėj apie kokius 1950 metus, kaip šiandien „Aušros“ darbininkai mato nepriklausomą Lietuvą, jų darbu ir dvasia pradėtą // anų laikų klaikiose tamsybėse? Bet kažin ar teks?

Bet aš dar kovosiu – kovosiu su mintim iš paskutiniųjų, laikysiuosi įsikibęs į gyvenimą, kiek tik galėsiu, visas pastangas tam sudėsiu ... Pamėginsiu savo valios jėga

[173] „Deutsche Bank“ veiklą pradėjo Berlyne 1870 m. balandžio 9 d. kaip specializuotas bankas užsienio prekybai finansuoti ir Vokietijos eksportui skatinti. Banko skyrius Karaliaučiuje buvo įkurtas 1917 m. Prieiga per internetą: https://books.google.lt/books?id=wZrYDwAAQBAJ&pg=PA234&dq=Deutsche+Bankfiliale+in+K%C3%B6nigsberg&hl=lt&sa=X&ved=2ahUKEwiwte6vlsj1AhVTgP0HHfwFBuwQ6AF6BAgHEAI#v=onepage&q=Deutsche%20Bankfiliale%20in%20K%C3%B6nigsberg&f=false, žiūrėta 2022 02 10, žiūrėta 2022 01 23.

[174] Įterpta autoriaus.

[175] Įterpta autoriaus.

[176] Įterpta autoriaus.

[177] Įterpta autoriaus.

apgalėti ... Tvirtai tikiu, kad žmogus savo dvasios jėga gali pailginti sau gyvenimą ir apgalėti didžią, negailestingą mirtį.

Aš, rodos, buvau visą savo gyvenimą kovotojas – daug kovų išlaikiau del savo asmenybės {sukūrimo}[178], dėl galimybės dirbti savo šaly, del savo šalies šviesos šviesos ir laisvės, del jos garbės ir nepriklausomybės – ir lai paskutinė mano kova bus kova su mirtim[179] del gyvenimo.

Kovo 15 d.

Mane nervina ir erzina dabartinė Lietuvos vidaus politika. Sugrįžus į Seimą, boikotavusioji[180] žydų frakcijai, didumą balsų sudaro vadinamas kairysis blokas, t. y. komunistai, žydai, lenkai, socialdemokratai ir liaudininkai, bet didumą vieno balso, kuris sugrįžus žydams seiman, tenka žydų balsui, arba kitaip tariant dabartinio Seimo metu Lietuvos likimas pareina nuo vieno žydų balso. Kokių vainų iš to su // lauksime, netrukus gausim pamatyti, bet gero tas nieko nežada. Būtų gero, jei tas blokas būtų visai tautiniai ir valstybiniai nusistatęs ir turėtų tikslo pažaboti vien krikščionių fanatizmą ir kišimą visur religijos ir išnaudojimą jos savo tikslams. Laimė bus, jei tas blokas turėdamas tokios margos ir keistos publikos savo tarpe kaip komunistai, liaudininkai, oportunistai, ~~ir~~ šmugelninkai ir nuosakūs esdekai / negalės savo tarpe gerai susigiedoti.

Kovo 16 d.

Paskaičiau „Lietuvoj“, kad Seimas paleistas[181]. Krikščionys demokratai šį kartą ėmė rodyti didelio griežtumo. Matyt, jie tikis, kad naujas Seimas bus jiems palankesnis. Bet kažin? Turint tiek daug svetimtaučių: žydų, lenkų, rusų ir vokiečių vargu bau bepavyks kas jiems padaryti. Dalykas yra toks, kad visi svetimtaučiai, būdami nusistatę, kaip paprasta tokiais atvejais, prie lietuvių didžiuma eina visi (masėmis) balsuoti, o mūsų sodiečiai, kaip pasingas {nerangus}[182], mažai susipratęs gaivalas ir gana atšalęs į savo šalies reikalus, tingiai eina balsuoti. Del to šio Seimo // (trečiojo) rinkimų rezultatai lietuvių didžiumai gali būti dar nepalankesni, kaip pereitųjų. Ypač, kad krikščionys demokratai su savo politika pradeda atsibosti žmonėms. Dabar didelio pasisekimo turėtų kokia nauja partija, kuri pasiimtų ginti vien sodiečių reikalus, pavyzdžiui ~~„~~kokia „Sodiečių Sąjunga“. Gavau iš p. Tysliavos laišką, kuriame vėl klausia ar apsiimu važiuoti į Maskvą ar ne ir praneša, kad „Šviturys“ davęs Jam pasiųsti man 200 litų.

---

[178] Įterpta autoriaus.

[179] Pabraukta autoriaus.

[180] Greičiausiai čia turėtų būti žodis „boikotavusiai“.

[181] I Seimo (1922–1923) darbas dėl politinių rietenų buvo nekonstruktyvus, todėl, nepavykus patvirtinti ministrų kabineto ir atsinaujinus ginčams dėl Respublikos Prezidento rinkimų teisėtumo, 1923 m. kovo 13 d. Seimo posėdžio metu buvo perskaitytas Lietuvos Respublikos Prezidento aktas, kuriuo buvo paleistas Seimas. Tai buvo paskutinis Pirmojo Seimo (1922–1923) posėdis.

[182] Įterpta autoriaus.

Kovo 18 d.

[...] Pas mane buvo atėjęs p. Gavėns[183] lietuvininkas, pašto valdininkas iš Tilžės. Jis dabar dažnai pas mane ateina. Mudu su Juo {vis}[184] plačiau ir nuoširdžiau išsišnekam. Ji yra kilęs iš Klaipėdos krašto ir norėtų pereiti dabar į Klaipėdos kraštą tarnauti. Klausė mano patarimo. Aš, žinoma, patariau ir pažadėjau duoti dar nuo savęs rekomendacijos laišką. Jis savo kalboj pareiškė man labai įdomių minčių ir daug papasakojo iš savo gyvenimo. Karo metu Jis buvo Suvalkuose prie karo sandėlio vertėju. Prieš tai Jis buvo kvostis iš lietuvių kalbos pas a. a. prof. Bezzenbergerį[185] Karaliaučiuj ir iš jo gavo liudymą, kad yra „lietuvių kalboj raštu ir žodžiu „mächtig"[186], kaip jis sako. Bebūdamas prie to sandėlio // galėjęs prisigrobti turto kiek gana, bet jis buvęs lab[i]au „vaterlandtren"[187]; kad būtų žinojęs, kad taip dalykai virsią, kaip dabar Vokietijoj, tai jis būtų taip {ir}[188] padaręs, nes dabar vieni čia prisigrobę turto, o kiti, kaip jis (ir tokių dauguma) neturi nieko. Pasisakė nekenčiąs vokiečių del to, kad jie yra „klassig" – t y per daug laikosi klasėmis; žmogum laiko tik tą kas turi bizus paausiuose ir stiklą vienoj aky[189]. Jis nenorįs pamiršti savo motinos kalbos ir apgailestauja, kad Jo vaikai jau nemoka lietuviškai. Jis mano, kad Vokietija visai žlugsianti, nes ji visai neturi draugų. Ji turetų ieškoti ydos savy del to ne kituose. Ją prie to privedęs vokiečių būdas. Jis pareiškė nuomonę, kad „šis kraštas" {t. y. R[ytų] Prūsai} negalės ilgai taip išsilaikyti prie Vokietijos. Jei jo neužims Lietuva, tai užims Lenkai. Tokių nuomonių reiškia jis – apskritai, reikia pasakyti, kad nors tai nedidelio mokslo žmogus, bet gudrus. [...]

Kovo 25 d.

[...] Paskaičius „Lietuvą", mane užplūdo spiečiai minčių ir temų. Pirmiausiai mane pykina be galo, kad „Lietuvoj" nuo 1919 m. pilna Lietuvos pagražinimo, jos turto eksploatavimo projektų, visi jie gražūs, ir visi jie vieną likimą ir galą turi: sukelia dailių svajonių ir projektais bepalieka, o vykin~~tojų~~[190] jų kaip nėr, taip nėr! Čia mes vis bepaliekam ištikimi

[183] Gavėnas – neišsiaiškinta.

[184] Įterpta autoriaus.

[185] Adalbertas Becenbergeris (Bezzenberger Adalbert, 1851–1922) – žymus Mažosios Lietuvos istorijos ir kultūros tyrėjas, plataus profilio tautotyros mokslininkas. Nuo 1879 m. Göttingeno, nuo 1880 m. Karaliaučiaus universiteto profesorius; kurį laiką ėjo rektoriaus pareigas. Žymus indoeuropeistas, mokslininko iniciatyva buvo įsteigtas žurnalas „Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen" (vėliau pavadintas „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen sprachen" (1877). Žurnale paskelbta daug lituanistikai reikšmingų straipsnių, Mažosios Lietuvos tyrinėjimų. Becenbergeris yra vienas svarbiausių baltų filologijos mokslo pradininkų. Reikšmingiausias lituanistinis veikalas „Beiträge zur Geschichte der litauischen Sprache" (1877), kuriame pateikta svarbiausių Mažosios Lietuvos senųjų autorių kalbos analizė. Didelę reikšmę turi jo parengta senųjų lietuviškų tekstų, daugiausia Mažosios Lietuvos autorių, publikacijų serija. Jis taip pat paskelbė reikšmingų darbų iš lietuvių etnografijos ir ypač archeologijos. Už nuopelnus lituanistikai 1907 m. išrinktas Lietuvių mokslo draugijos (1907–1940) garbės nariu, 1922 m. spalio 15 d. – Kauno universiteto garbės profesoriumi.

[186] Galingas, stiprus (iš vok. k.).

[187] Tėvynės ardytojas (iš vok. k.).

[188] Įterpta autoriaus.

[189] Čia kalbama apie žydų tautybės žmones.

[190] Taisyta galūnė „-tojų" į „-imo".

savo nuo seniau įsigyvenusiai tradicijai „Sakom – pasakom“. Metas būtų šita mūsų yda iškelti aikštėn ir priminti mūsų visuomenei.

Balandžio 25 d.

Pakirdau – be jokio skausmo, jaučiuosi visai sveikas, ir po miego pasilsėjęs, atsigavęs ir sustiprėjęs. Ir miegas mano tokis gilus ir sveikas kaip prieš ligą – aš esu visai pasveikęs. Sąmonė mano aiški, siela rami, tvirta, ūpas geras ir kūnas vėl jaunas, miklus, l[u]nkanas[191]. Ir vėl jauna gyvybė visu gražumu stoja prieš mane! Aišku, aš pagiju galutinai. // Ir vėl galėsiu stoti į tautos švietimo ir atvadavimo darbą! Galėsiu baigti visus savo sumanytuosius darbus. Po galvą sukinėjasi nauji planai gyvenimui. Tarnauti valstybės tarnyboj, rodos, geriau būtų neiti. Geriau bus palikti laisvu ir nesuvaržytu piliečiu ir užsiimti vien literatūra. Vasarą gyventi kur ramiame pušyne Lietuvoj, o žiemą – Vokietijoj, Austrijoj arba Italijoj. Tad sveikatą palaikyčiau ilgam laikui.

Pasaulis ir amžina jo kova vėl įgauna man nepaprasto gražumo ir traukimo. Mano krūtinė rodos galinga ir man taip linksma ir smagu, kad aš, kaip Maironis savo poezijoj „apimčiau pasaulį, priglausčiau prie širdies ir meiliai, saldžiai pabučiuočiau!“

Manau jau iš klinikos greitai išvažiuoti. Jei nepabrangs dar labai, tai paliksiu ligi kokiai 5tai gegužio, o paskui – į Lietuvą!

Gegužės 4 d.

Būtinai noriu iš čia išvažiuoti iš čia išvažiuoti, tik svyruoju kur važiuoti: gilyn į Vokietiją – į Baden-Badeną ar namučių – Į Lietuvą. Į Lietuvą, žinoma, mieliau, bet vėl, kad, rodos, dar nesu gana pasigydęs, o Lietuvoj ligintis[192] tokios darbymetės metu, kai dabar ten eina, yra nuodėmė. Išmintis sako, kad į Lietuvą dar nevažiuoti, bet jausmas šaukte šaukia į ten. Išminties būtų geriau paklausyti, ir naudingiau mano kūnui, bet jausmo klausyti mieliau, kad ir pavojingiau gyvybei. Labai laukiu laiško nuo brolio Petro, kuriame jis man patartų griežtai kur važiuoti.

Gegužės 6 d.

Gavau brolio[193] laišką. Rašo buvęs Liet[uvių] Šaulių S[ąjun]goj[194] ir ten pažadėję padėt man gydytis Karo Ligoninėj[195]. Tai pirmoji man tikroji pagalba iš mūsų visuomenės įstaigų! Važiuoju tad į Lietuvą – kaip bus, taip bus!

---

[191] Lankstus, vikrus, miklus.

[192] Ligintis – gydytis.

[193] Žr. 49 išnašą.

[194] Žr. 34 išnašą.

[195] 1919 m. kovo 25 d. buvo pradėta kurti kariška kilnojamoji ligoninė Nr. 1 (karo ligoninė), atlikusi centrinės Lietuvos kariuomenės gydymo įstaigos vaidmenį. Prie kiekvienos iš keturių divizijų 1919–1920 m. buvo įkurtos lauko ligoninės, Kaune pradėjo veikti I atskirasis lazaretas Šančiuose ir II atskirasis lazaretas Aukštojoje Panemunėje. Įvykdžius karių demobilizaciją ir Sanitarijos skyriaus reorganizaciją Lietuvos kariuomenės sudėtyje 1926 m. liko viena Karo ligoninė, kuri tais pačiais metais buvo pavadinta dr. Jono Basanavičiaus vardu. Prieiga per internetą: https://www.vdkaromuziejus.lt/vasario-22-d-karo-medicinos-tarnybos-diena/, žiūrėta 2022 01 23.

Tuojau pradedu ruoštis ir 9to išvažiuosiu.

Pasakius apie tai mano profesoriui[196], – jis susiraukė ir patarė apsimąstyt ir daryt kaip noriu: mat, Jam malonu būtų, kad dar aš pabūčiau pas Jį ir duočiau uždirbt.

Gegužės 8 d.

Apsipirkau ir susiruošiau kelionei visa. Šį vakarą susirinks pas mane klinikos personalas atsisveikinimui. Vienos sesers patariamas nupirkau degtinės ir ja pavaišinsiu: vokiečiams // ji nieko nekenkia: jie petingi ir kūningi žmonės.

Klinikos savininkas Herr[197] Beer[198] vėl pradėjo siųsti man blogą valgį prieš išvažiavimą. Pavakare buvau pas profesorių paskutiniam pasikalbėjimui ir atsisveikinimui. Patarė tęst toliau gydymos elektrizavimu, masažu, dieta, Emso[199] druskos gėrimu. Patarimus davė labai nenoriai, bet kai padaviau 20 litų dovanų „už gerą uolų gydymą", tai man profesorius pasidarė saldus kaip medus. Sakėsi manęs niekad nepamiršęs, visumet man padėsiąs ir duosiąs patarimus per laiškus – reikią Jam tik rašyti ... ir, žinoma, laiške po 10 litų pridėti. Pridurmu pagyrė mane, kad geras pacientas aš buvęs ir manąs, kad ir man Jo Klinika patikusi ir aš neturįs jai nieko primesti. Aš iš mandagumo nesakiau nieko.

Taigi, sudiev Karaliaučiau, senovės Prūsų tvirtovė su savo nepamirštama Litauische Wall[200] – sudiev Prūsai. Ryt važiuoju į Lietuvą! Ir ten turiu pagyt, turiu pamiršt visus nemalonumus ; ten patirtus, turiu apgalėt savo valios jėga! Išvažiuoju vis delto lyg ir pasitaisęs kiek!

Gegužės 10 d.

Vakar vakariniu traukiniu sugrįžau Kauną, nebuvęs pusę metų. Širdis, privažiuojant, senu papratimu ėmė smarkiau plakti. Čia nors prisikentėta, bet visa taip sava – ar tikriau kaip nuosava atrodo. Vietos, kuriose patirta daug skausmo // turi tą ypatybę, kad jas labiau pamyli.

Pasitiko mane jaunikaitis Juozas Tysliava su Užsienių Reikalų M[inisteri]jos automobiliu. Su Juo parvažiavom į butą. Plačiau išsikalbėjova vakar ir šiandien.

Juozas tikras poeta – jame tyžta? ir žiburiuoja jaunybė, drąsa, vaizduotuvė, viltis, pasiilgimas[201] žvaigždžių[202] ir tolio siekimas. Jis tikras, šių dienų, pokarinės neramios, nenusistovėjusios dvasios vaikas – bolševizmo, ekspresionizmo ir tautybei – patriotizmo mišinys, bet tiksliau mozaika – įdomi, graži, daug žadanti mozaika.

---

[196] Maksas Askazanis (Max Askanazy, 1865–1940) – profesorius, gydytojas patologas.

[197] Ponas (iš vok. k.).

[198] Beer – neišsiaiškinta.

[199] Autorius turėjo galvoje Epsom druską, į kurios sudėtį įeina gamtoje randami mineralai magnis ir sulfatas. Ši druska turi žmogaus sveikatai naudingų savybių.

[200] Lietuvos siena (iš vok. k.).

[201] Rankraštyje žodis pažymėtas antruoju numeriu.

[202] Rankraštyje žodis pažymėtas pirmuoju numeriu.

Skaito Jis ir mąsto rusų Majakovskiu[203] ir visais naujesniais visų kaimynų – vokiečių, latvių, lenkų, čekų ir kt. poetais. Jo galva visumet užimta naujų, nepaprastų firmų ir turinių ieškojimu. Jis galvoja apie ilgą kelionę į pasaulį, ypač į Rytus – į Konstantinopolį, į Persiją, Arabiją. Dega didžiais planais. Tepadedie Jam Praamžis ir gabija!

Gegužės 14 d.

Atlikau savo buto ir kitus asmeninius reikalus ir einu gultis į Karo Ligoninę pasigydyti biaurią šunvotę, kuri man po smakru išaugo ir pasilsėti kol ꝑ atšils – o paskui į Lietuvos laikus – į saulę – į laisvą ir platų orą – lig rudens turiu atsigaut ir sustiprėt!

Nu, neramioji širdie! Tvirtėk ir nešk mano gyvybę į naujus darbus ir duok pabaigt mano darbymetį!

[203] Vladimiras Majakovskis (Vladimir Majakovskij, 1893–1930) – rusų poetas, dramaturgas, dailininkas. Vienas žymiausių futuristų.